

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΕΝ ΤΩ ΣΤΡΑΤΩ

Ὁ σκοπὸς τῆς πολιτείας, ἡ ἀνάγκη τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς περιφρουρήσεως τῆς ἐνόμου τάξεως καὶ πρὸ παντὸς τῆς προαπίσεως τῆς ἀκεραιότητος τῆς χώρας καὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ μεγάλου καὶ τῆς δόξης αὐτῆς ἐργασίας ἐπιβάλλουν εἰς τὰ σύγχρονα κράτη τὴν καθολικὴν στρατεύσειν.

Διὰ τῆς καθολικῆς στρατεύσεως χάριν τούτου τοῦ πάντων ἀνωτάτου καὶ εὐγενεστάτου σκοποῦ τῆς πολιτείας, ἐν τῇ ἀτελευτήτῳ ἐπιφορᾷ τοῦ χρόνου, τὰ κύματα αὐτοῦ ῥίπτουσι καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς τοὺς στρατῶνας τὸ ἄνθος τῆς νεότητος τοῦ ἔθνους, ἀποσπωμένων τῶν σπριγηλοτέρων ὑπάρξεων ἀπὸ τῶν παραγωγικῶν αὐτῶν ἐργασιῶν.

Ἡ οἰκονομικὴ ἐκ τῶν μονίμων στρατῶν ζημία καὶ τῆς χώρας καὶ τῶν ἰδιωτῶν εἶναι οὕτως ἀνυπολόγιστος· ἀλλὰ παροράται, διότι βάσις πάσης ἄλλης ἀναπτύξεως εἶναι ἡ προάσπισις τῆς κυριαρχίας καὶ τῆς αὐτοτελείας τοῦ ἔθνους.

Ἀλλὰ διὰ τοῦτο τὰ κράτη, τὰ προηγημένα ἐν τῷ πολιτισμῷ, προσπαθοῦν πάσῃ θυσίᾳ, ὅπως, ἀφαιροῦντα ἀπὸ τῆς κοινωνίας τὸν στρατιώτην ἐπὶ χρόνον μακρὸν, ἀποδώσωσι τοῦτον εἰς αὐτὴν ἀρτιώτερον ἢ πρότερον πολίτην, χρησιμώτερον παράγοντα ἐν τῇ ἐθνικῇ ἐργασίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδεμία διάνοια καὶ οὐδεὶς βραχίων εἶναι περιττοί. Ἡ μορφωτικὴ αὕτη ἐν τῷ στρατῶνι ἐργασία ἀποτελεῖ ἀντιστάθμισμα οὐσιωδέστατον τῆς ζημίας τῆς ἐθνικῆς ἐκ τῆς περιδοικῆς ἀπὸ τῶν παραγωγικῶν ἔργων ἀπομακρύνσεως μυριάδων νέων ἀνδρῶν.

Θὰ ἦτο ἴσως περιττὸν νὰ τὸ ὑποδείξωμεν, ὅτι ἡ πρακτικωτέρα μορφή τῆς ἐργασίας ταύτης εἶναι ἡ σύστασις καὶ ἡ λειτουργία ἐντὸς τῶν στρατῶνων σχολῶν προκαταρκτικῆς ἐκπαιδεύσεως, διὰ τῶν ὁποίων τὰ κράτη ἀποδίδουσι εἰς τὴν κοινωνίαν πάντα ἀναλφάβητον νεοσύλληκτον, πολίτην ἄρτιον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς προκαταρκτικῆς ἐκπαιδεύσεως, γινώσκοντα ἀνάγνωσιν, γραφήν, τὰς στοιχειώδεις τῆς ἀριθμητικῆς πράξεις, καὶ τὰς ἀπαραιτήτους γνώσεις τῶν ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τῆς πολιτείας καὶ τῶν θεσμῶν αὐτῆς δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων τοῦ πολίτου.

Ἐννοεῖται οἰκοθεν, ὅτι ὅσον μεγαλειτέρα εἶναι ἡ ἀναλογία τῶν ἀγράμματων ἐν τινι ἔθνει, τόσον ἐπιβλητικωτέρα ἡ χρησιμότης τῶν προκαταρκτικῶν τούτων σχολῶν ἐν τῷ στρατῶνι, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατ' ἀνάγκην φέρονται καθ'

ἕκαστον ἔτος καὶ οἱ τυχόντες πάσης μορφώσεως καὶ οἱ ἀμοιροῦντες καὶ αὐτῆς τῆς προκαταρκτικῆς.

Καὶ ὅμως οὐδὲ τὰ κράτη τὰ εὐτυχοῦντα νὰ ἔχωσιν ὑποχρεωτικὴν προκαταρκτικὴν παιδευσιν, οὐχὶ ἰδανικὴν διὰ τῆς καταχωρίσεως ἐνὸς ἐπὶ πλέον νόμου, τοῦ περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ κώδικι τῶν νόμων, ἀλλὰ πραγματικὴν, τὰ κράτη εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ἀναλφάβητοι παρουσιάζονται ἐν τῇ στατιστικῇ μόνον ὡς ἀρχαὶ ἐξαιρέσεις κυροῦσαι τὸν κανόνα, κάτω τοῦ 10 καὶ τοῦ 8 % ἀποδίδουσι καὶ ταῦτα μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν προκαταρκτικῶν σχολῶν ἐν τῷ στρατῷ.

Ἐν Βελγίῳ, τῇ πολὺ μᾶλλον ἡμῶν προηγημένῃ ἐν τῇ παιδείᾳ χώρᾳ, ἡ λειτουργία τῶν προκαταρκτικῶν σχολείων τῶν στρατῶνων συμπληροῖ θαυμασίως τὴν ἐκλογικὴν νομοθεσίαν ἔθνους ἀληθῶς ἐλευθέρου. Κατὰ τὴν ἐν ἰσχύϊ ἐκλογικὴν νομοθεσίαν τῶν Βέλγων, ὅπως παραχωρηθῆ εἰς τὸν πολίτην τῆς ψήφου τὸ δικαίωμα, δεόν οὗτος νὰ ὑποστῇ ἐκλογικὴν δοκιμασίαν περιλαμβανούσαν τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφήν, τὰς τέσσαρας τῆς ἀριθμητικῆς πράξεις, τὰς στοιχειώδεις γνώσεις τοῦ δικαίου καὶ τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου καὶ τὰς τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τῆς Βελγικῆς.

Διὰ τοῦ νόμου τούτου, τὸν ὁποῖον διάσημος Βέλγος δημοσιολόγος ὀνομάζει νόμον κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν ἀπὸ τῆς ἡμεδαπῆς βαρβάρων, δηλαδὴ τῶν ἀγράμματων, πολλοί, τοὺς ὁποίους πλεῖστα βιωτικῶς συνθῆκε, στερήσασαι τῆς προκαταρκτικῆς παιδεύσεως θὰ ἀπέκλειον τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀπαλλάσσονται τῆς ἀτιμωτικῆς ταύτης διὰ πάντα πολίτην πολιτικῆς ἀνικανότητος, χάρις εἰς τὰ προκαταρκτικὰ σχολεῖα τοῦ στρατῶνος.

Ἐν Γαλλίᾳ μεγίστη ἐπίσης ἀποδίδεται σημασία εἰς τὸ προκαταρκτικὸν σχολεῖον τοῦ στρατῶνος. Τὸ κράτος παρέχει ἀφειδῆ πάντα τὰ πρὸς τοῦτο μέσα· διοικηταὶ δὲ τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων σχεδὸν πάντοτε εὐρείας μαθησεως καὶ ἀπηλλαγμένοι τῆς στενότητος τῆς ἀντιλήψεως τοῦ τύπου ἐκείνου τῶν ἀξιωματικῶν, εἰ ὁποῖο θεωροῦν τὰ γράμματα περιττὸν φορτίον βαρῦνον ἀνωφελῶς τὸν στρατιωτικὸν σάκκον, μετ' ἐνθουσιασμοῦ παιδαγωγῶν ἐξ ἐπαγγέλματος προίστανται, ἐποπτεύουσι καὶ διευθύνουσι τὴν μορφωτικὴν ὑπὲρ τῶν ἀγράμματων στρατιωτῶν ἐργασίαν.

Παρακολουθῶν τις δι' αὐτοψίας τὰς σχολὰς προκαταρκτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τοὺς πλείστους

των γαλλικῶν στρατῶνων θὰ αἰσθανθῆ βαθὺ τὸ αἰσθημα τοῦ σεβασμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐμπνέει ὁ ἀληθὴς πολιτισμὸς, ὅσον καὶ ἡ ἀληθὴς, ἡ εἰλικρινὴς καὶ σεβρὰ ἐφεσις τῶν ἰθυόντων παρ' αὐτοῖς πᾶσαν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, πάντα κλάδον, ὅπως καταστήσῃ τὸ ἔθνος κρείσσον ἑαυτοῦ, μᾶλλον ἀντάξιον τοῦ προορισμοῦ του.

Τοὺς βλέπετε ἐν ταῖς σχολαῖς ἐκείναις τοὺς ἀγραμμάτους ὀπλίτας ἐπὶ τῶν θρανίων των μετὰ χιτῶνια τῆς ἀγγραείας, εὐσταλείς νέους, ἀγωνιζομένους, ἀλλ' ἀγωνιζομένους νικηφόρους, νὰ ἀποβάλλωσι τὸν κληρὸν τῆς ἀμαθείας, ὁ ὁποῖος βαρύνει ἐπ' αὐτῶν. Ἐδῶ εἰς τάξιν τινὰ ἀρχαρίων νεοσυλλέκτων, μόλις πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν καταγινομένων νὰ συνάψουν γνωριμίαν μετὰ τοῦ ἀλφαβήτου, ὁ διδάσκαλος κρατεῖ ἀνά χειρας ὑπερμεγέθη γράμματα ἐξ ὀρειχάλκου καὶ τὰ ψηλαφεῖ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των καθ' ὅλον αὐτῶν τὸ σχῆμα, καὶ τὰ ἐπιδεικνύει, καὶ βροντῶδες ἀντηχεῖ παρ' ὅλου τοῦ χοροῦ τῶν ὀψίμων τούτων μαθητῶν τὸ ὄνομα τοῦ γράμματος. Αἰφνης δύνουσι τις σφάλει καὶ τόνος δυσαρμονίας ἀντηχεῖ ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ἀπαγγελίας ἄλλου γράμματος. Τότε ὁ διδάσκαλος ἐπανορθοῖ μιλίχως τὸ σφάλμα του, τοῦ δίδει ἀνά χειρας τὸ βαρὺ μεταλλικὸν γράμμα καὶ ἐπικαλεῖται τὴν συμμαχίαν τῆς ἀφῆς τῶν χειρωνακτικῶν χειρῶν του διὰ νὰ τὸ ἐντυπώσῃ εἰς τὴν μνήμην του.

Ἄλλαχού προσπαθοῦν ἀγωνιωδῶς νὰ χύσουν ἐπὶ τῶν τετραδίων διὰ τῆς γραφῆς τοὺς πρώτους χονδροειδεῖς χαρακτῆρας τοῦ ἀλφαβήτου, οἱ ὁποῖοι ἐξέρχονται τῶν χειρῶν των. Ἄλλ' ὅλα ταῦτα ὑπερβιβάσονται καὶ ὅταν συμπληρωθῆ ἡ περίοδος τῆς στρατωνικῆς ταύτης ἐκπαιδεύσεως, ὅταν ἔλθῃ ἡ ποθητὴ ἡμέρα τῆς ἀφίσεως, ὁ νεοσύλλεκτος, ὁ εἰσελθὼν ἀγράμματος, ἐξέρχεται τῶν τάξεων ἀρτιώτατα παιδαγωγηθεὶς εἰς τὰ τῆς προκαταρκτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ διδασκάλου σοφὴ, διότι ἡ διδασκαλία εἶναι ἀναθεθεμένη εἰς ὀπλίτας, ὀπτινὲς πολῖται ὄντες καλοῦνται εἰς παιδαγωγικὰ ἐπαγγέλματα διδάσκαλοι, γραμματισταί, φοιτηταί, ἀπόφοιτοι διδασκαλείων. Ὅλη δὲ ἡ λειτουργία τῶν σχολῶν τούτων ὑπὸ τὴν ἀκάματον ἐποπτείαν τοῦ συναγματοάρχου διοικητοῦ, τοῦ ὑποδιοικητοῦ, τῶν προϊσταμένων τῶν λόχων.

Ἦδη, ἂν ἀπὸ τῆς εἰκόνης ταύτης στρέψωμεν τὸ βλέμμα πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν, ὀδύνη καὶ ἐντροπή, αἰσθητά ἀναπόδραστα κατὰ πᾶσαν σύγκρισιν τῶν ἡμετέρων πραγμάτων πρὸς τὰ τῶν ἐργαζομένων ἔθνων, θέλει καταλάβει τὴν ψυχὴν ἡμῶν.

Παρ' ἡμῖν, ὅπου ἡ ἀναλογία τῶν ἀγραμμάτων πρὸς τοὺς μὴ τοιοῦτους εἶναι τόσον θλιβερῶς ἐξωγκωμένη, ὅπου οὐχὶ λειτουργεῖ (τίποτε σχεδὸν δὲν λειτουργεῖ παρ' ἡμῖν), ἀλλ' ὑφίσταται κατὰ τύπους νόμος περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως,

οὐδαμῶς τυχῶν τῆς τιμῆς τῆς ἐφαρμογῆς, παρ' ἡμῖν ὅπου ἡ ἐν τῷ στρατῷ προκαταρκτικὴ παιδαγωγία καὶ πρὸς μόρφωσιν τῆς διανοίας καὶ πρὸς μόρφωσιν τοῦ ἥθους ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πλειότερον παντός ἄλλου Κράτους, ὁ στρατῶν δὲν παρέχει εἰς τὸν στρατιώτην τὸν ἀγράμματον τὸ σιτηρέσιον τῆς προκαταρκτικῆς μόρφωσης.

Ὁ ἀείμνηστος Τρικούπης, ἀκολουθῶν τὰ ὑποδείγματα τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος Κυβερνήτου, τοῦ Καποδιστρίου, δὲν προσηλοῦτο εἰς μόνην τὴν ρύθμισιν τῶν γενικῶν καὶ τῶν κεφαλαιωδῶν ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ ἀνακκινιστικῇ ἐργασίᾳ. Καὶ αἱ λεπτομέρειαι προσέεικον τεταμένην τὴν προσοχὴν του, ὅταν ἐξ αὐτῶν ἠδύνατο νὰ προκύψῃ καὶ τὸ ἐλάχιστον ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἀγαθόν.

Διὰ τοῦτο ὡς ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν δὲν ἠδύνατο νὰ παρίθῃ τὴν σημασίαν τοῦ σχολείου ἐν τῷ στρατῷ. Διὸ ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν, καθ' ἃ διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἀπεφάσισε τὴν σύστασιν τῶν σχολείων τούτων, δι' ὑπουργικῆς δὲ διαταγῆς ὑπ' ἀριθμὸν 108 τῆς 21 Μαΐου 1883 ἐρρυθμίσει ἀναλυτικώτατα τὰ κατ' αὐτά.

Διὰ τῆς διαταγῆς ταύτης συνέστησε σχολεῖα γραμματίων ὑπὲρ τῶν ἀγραμμάτων ὑποδεκανέων καὶ στρατιωτῶν ἐν ἐκάστῳ λόχῳ καὶ ἐκάστῃ τῶν ἰλῶν καὶ πυροβολαρχιῶν. Συνεχώνευε δὲ δύο ἢ πλειότερα σχολεῖα εἰς ἓν, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων δὲν ὑπερέβαινε τοὺς πενήτηκοντα.

Τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῶν σχολῶν τούτων ἀνέθετεν εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν σωμάτων, εὐνονομένους ἐπὶ τῇ κανονικῇ λειτουργίᾳ αὐτῶν, τὴν δὲ διεύθυνσιν εἰς τὰς σχολὰς τῶν λόχων.

Ὁ κύκλος τῆς διδασκαλίας περιελάμβανε τὸ πρόγραμμα τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ὑπεβῆλλοντο δὲ εἰς ταύτην ὑποχρεωτικῶς οἱ ὑποδεκανεῖς καὶ στρατιῶται, ὅσοι — ἐξεταζομένων πάντων ὑπὸ ἐπιτροπῆς συγκεκλιμένης ἐκ τοῦ ὑποδιοικητοῦ, ἐνὸς λοχαγοῦ καὶ ἐνὸς ὑπολοχαγοῦ — δὲν ἤθελον κριθῆ κατέχοντες ἐπαρκῶς τὰς γνώσεις ἀποφοίτων τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Ἡ διδασκαλία ἐγένετο παρόντος τοῦ ἀξιωματικοῦ τῆς υπηρεσίας, ὑπὸ τῶν καταλλήλων πρὸς τοῦτο ὑπαξιωματικῶν ἢ στρατιωτῶν, διοριζομένων διὰ διαταγῆς τοῦ διοικητοῦ καὶ ἀμειβόμενων διὰ προσθέτου ἐπιμισθίου. Ὄριζετο δὲ διάρκεια τῶν παραδόσεων ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις ὡραία, γινομένων τετράκις τῆς ἐβδομάδος.

Ἀλλὰ τίς θὰ τὸ πιστεύσῃ;

Τὰ σχολεῖα ταῦτα, βίαι, ἀτελῶς καὶ ἐπ' ἐλάχιστον χρόνον ἐλειτούργησαν ἐνιαχοῦ.

Ἀρχῆθεν τὰ περιέβαλεν ἡ δυσμείνεια τῶν στενῶν παραδόσεων καὶ τοῦ ὄκνου πρὸς πᾶν πρόσθετον καθήκον. Ἡ λεγομένη ὑπηρεσία ἀντέταξε κατ' αὐτῶν τὸ πρῶτον τὴν ἀδιεφροίαν, τὴν

ἀρνητικὴν μὲν ταύτην ἀντιδράσιν, ὀλεθριωτέραν ἡμῶς πολλακίς πάσης θετικῆς ἀντιδράσεως. Ὅ,τι δὲ γίνεται παρ' ἡμῖν μετὰ τὴν στρατιωτικὴν μόρφωσιν τοῦ στρατιώτου, ἐξερχομένου τῶν τάξεων τὸ πολὺ μετὰ μόνου τοῦ πλοῦτου τῶν γνώσεων τοῦ σχολείου λόχου, μόρφωσιν τῆς ὁποίας τόσον πικρὰν ἀπεκομίσασμεν τὴν πείραν κατὰ τὸν ἀτυχεῖ πόλεμον, ἐγένετο, ὑπὸ ἀναλογίας ἀσυγκρίτως μεγεθυντικῆς, ὡς πρὸς τὴν γραμματικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ὀνειρευθῆ δυνατὴν ἐν τῷ στρατῷ τὸ εὐρὺ πνεῦμα τοῦ Τρικούπη.

Ἀλλὰ τὸ περιεργότερον εἶναι τοῦτο· ὅτι ὅταν ἡ κατὰ τῶν ἐν τῷ στρατῷ σχολείων προκαταρκτικῆς ἐκπαιδεύσεως καταφορὰ τῶν ἀνωτέρων ἔλαβε θετικώτερον τύπον, ἐπεκαλεῖτο ὡς ἀποκαλειστικὸν ἐπιχείρημα κατ' αὐτῶν, ὅτι αἱ τέσσαρες ἐκείναι πτωχαὶ ὥραι τῆς καθ' ἐβδόμαδα διδασκαλίας τοῦ στρατιώτου ἐπιπροσθεῦσι καὶ παρακωλύουσι τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν! Ἀξιωματικοὶ τῆς υπηρεσίας, λοχαγοί, ὑποδιοικηταὶ καὶ διοικηταὶ αὐθυπάρκτων σωμάτων τὰ αὐτὰ πάντοτε ἐπανελάμβανον. Οὕτως ὁ ὄκνος πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ καθήκοντος ἐπεκαλεῖτο τὴν συμμαχίαν προφάσεων ἀποτελουσῶν ἐν τινὶ μέτρῳ σαρκασμὸν ἀληθῆ.

Διότι προκαλεῖ θλιβεράν τὴν σύγκρισιν πρὸς στρατοὺς ἄλλους, παρ' οἷς διαρκῶς ὁ στρατιώτης μορφοῦται εἰς διηνεκεῖς ἀσκήσεις θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς, ἐν στρατοπέδοις καὶ ἐν ἐπιστρατεύσει πρὸς ἐπιτέλεσιν μεγάλων γυμνασίων, χωρὶς ἐν τούτοις παρ' ἐκείνοις νὰ θεωρηταί πολυτέλεια ἢ δαπάνη διπλάσιου ἢ ὡς εἶχε κανονισθῆ παρ' ἡμῖν χρόνου πρὸς μόρφωσιν τοῦ στρατιώτου εἰς τὰ προκαταρκτικὰ γράμματα.

Οὕτω παρ' ἡμῖν τὰ σχολεῖα τῶν στρατῶνων κατηργήθησαν σιωπηλῶς, δι' ἀχρηστίας, ὑποκύψαντα ὡς πᾶσα χρήσιμος ἐπίνοια, εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἀτελῆ συνείδησιν τοῦ καθήκοντος.

Ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι καὶ παρὰ τῷ στρατῷ τῆς ξηρᾶς καὶ ἐν ταῖς πλοίοις δύνανται νὰ ἀνασυστηθῶσι καὶ νὰ λειτουργήσουν ἐπὶ ἀσφλεστέρων ἐτι βάσεων, ἐὰν οἱ ἀπὸ τοῦ κέντρου διευθύνοντες θελήσουν, ἀφοῦ τοιοῦτος ἀπεδείχθη ὁ ὄκνος ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἀείμνηστος Τρικούπης εἶχεν ἀναθέσει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μορφωτικοῦ αὐτοῦ ἔργου, ὄχι μόνον νὰ ἀνασυστήσουν καὶ ὀργανώσουν τὰ σχολεῖα τῶν στρατῶνων, ἀλλὰ καὶ νὰ κηδεμονεύσουν μετὰ στοργῆς τὴν ἀνελλιπῆ λειτουργίαν των καὶ ἀμειλιχτῶς νὰ τὴν ἐπιβάλλουν.

Ε...

Οἱ ποιηταί, λέγει ὁ Χαζλίτ, ἀνήκουσιν εἰς φυλὴν, ἣτις διαρκεῖ περισσότερο τῶν ἡρώων· ἀναπνεύουσι πλειότερον τὸν ἀέρα τῆς ἀθανασίας. Οἱ συγγραφεῖς, ἀποθανόντες, ζῶσι καὶ ἐνεργοῦσι διὰ τῶν συγγραμμάτων, ἐνῶ οἱ ἱστορούμενοι καὶ ὑμνούμενοι, οἱ κατακτηταὶ τοῦ κόσμου εἶνε τέφρα ἐντὸς νεκρικῆς κάλπης.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΡΗΓΑ ΚΑΙ ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ¹

δ'. Ὁ Θούριος τοῦ Ῥήγα.

Ἦδη ἐν ταῖς ἐμαῖς Ἀποκλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ῥήγα ἐν σ. 52 καὶ 118 ἐξετέθησαν οἱ λόγοι δι' οὗς Θούριος τοῦ Ῥήγα, Thurius ἢ Thurius hymnos, ὡς γράφεται ἐν τοῖς πρακτικαῖς τῆς ἀνακρίσεως, δὲν εἶνε τὸ δευτε καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὸ γνωστότατον ποίημα τὸ ἀρχόμενον διὰ τῶν λέξεων Ὡς πότε καλλιμάχεια.

Τὸ ποίημα τοῦτο εἶνε συνήθως γνωστὸν παρ' ἡμῖν κατὰ τὸν τύπον ὃν ἐδημοσίευσεν ὁ Περραιβός², ἐξ οὗ ἀντέγραψεν τὸν Θούριον ἄλλοι τε καὶ ὁ Γούδας³.

Πόθεν δὲ παρέλαβεν ὁ Περραιβὸς τὸν Θούριον εἶναι ἐξέδωκεν οὔτε αὐτὸς λέγει, οὔτε ἄλλοθεν εἶνε γνωστὸν. Ἀλλὰ δυσκόλως δυνάμεθα νὰ ποδεχθῶμεν, ὅτι ἀντέγραψεν αὐτὸν ἀναλλοίωτον ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐντύπου τοῦ ἐκτυπωθέντος ἐν Βιέννῃ, οὗ δὲν περιεσώθησαν ἀντίτυπα μέχρις ἡμῶν. Δυστυχῶς δὲ δὲν γινώσκουμεν σωζόμενον ἀντίτυπον οὐδὲ τῆς ἐκδόσεως τῶν ὕμνων τοῦ Ῥήγα ἐν Ἰασιῷ τῷ 1814, ὅπως κἂν πρὸς αὐτὴν παραβάλλωμεν τὸ κείμενον τοῦ Περραιβοῦ. Παρατηρητέον δὲ οὐχ ἦττον, ὅτι ἡ βιογραφία τοῦ Ῥήγα ἢ παρὰ τοῦ Περραιβοῦ γραφεῖσα, ἐν ἡ ἐδημοσιεύθη καὶ ὁ Θούριος, ἐξετυπώθη ἐξήκοντα καὶ δύο ὅλα ἔτη μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ μεγάλου Θεσσαλοῦ. Ἄλλ' ἔχομεν ἄλλο ἐντυπον τοῦ Θουρίου πολὺ πλησιέστερον τῶν χρόνων καὶ οὗς οὗτος ἐποιήθη. Εἶνε ἀντίτυπον δημοσιεύματος ἐκτετυπωμένου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ἐν Κερκύρα. Ἀποτελεῖται δ' ἐκ τεσσάρων σελίδων ἠριθμημένων εἰς 4^{ον}, ὧν ἐν τέλει γέγραπται Ἀπὸ τὴν τοῦ Γένους τυπογραφίαν ἐν Κερκύρα ἄνευ ἔτους ἐκτυπώσεως. Εὐρηταὶ δὲ τὸ ἀντίτυπον τοῦτο παρὰ τῷ ἐν Κερκύρα δικηγόρῳ κ. Ἀνδρέᾳ Ἰδρωμένῳ, εἰς ὃν πολλὰς ὀφείλω χάριτας ἐπὶ τῇ ἀνακοινώσει αὐτοῦ. Εἶνε δ' αἱ διαφοραὶ τοῦ κερκυραϊκοῦ ἐντύπου ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Περραιβοῦ μεγάλα περὶ τε τὴν διάταξιν τοῦ ὅλου καὶ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἀντὶ τῶν γνωστοτάτων

Καλλιτέρα μιᾶς ὥρας ἐλευθέρῃ ζωῇ, παρὰ σαράντα χρόνους σκλαβιά καὶ φυλακῆ οἱ στίχοι οὗτοι φέρονται ἐν τῷ κερκυραϊκῷ ἐντύπῳ ὡδε:

Καλλιῶναί μιᾶς ὥρας ἐλευθέρῃ ζωῇ, παρὰ σαράντα χρόνοι, σκλαβιά καὶ φυλακῆ⁴.

¹ Ἰδε σελ. 147.

² Σύντομος βιογραφία τοῦ αἰοῦμένου Ῥήγα Φεραίου. Ἐν Ἀθήναις. 1860 σ. 17 κ. ε.

³ Παράλληλοι Βίοι Τόμ. Β' σ. 148 κ. ε.

⁴ Καλλιτέρα μιᾶς ὥρας ἐλευθέρῃ ζωῇ, παρὰ σαράντα χρόνων σκλαβιά καὶ φυλακῆ

Ἐνεκα δὲ τῶν μεγάλων τούτων διαφορῶν ἔχριν ἄναγκαιὸν νᾶναυτωπῶσα ἐνταῦθα τὸν Θούριον ἀπαρραλλάκτως ὡς ἔχει ἐν τῷ κερκυραϊκῷ ἐντύπῳ, ὅπερ φαίνεται ὄν ἄμεσον ἀντίγραφον τοῦ ἐν Βιέννῃ ἐκτυπωθέντος.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΙΣΟΤΗΣ

ΘΟΥΡΙΟΣ

Ἦτοι Ὁμηρικὸς Πατριωτικὸς Ὕμνος πρῶτος, εἰς τὸν Ἦγον.

ΜΙΑ ΠΡΟΣΤΑΓΗ ΜΕΓΑΛΗ

Ὡς πότε παλικάρια, νὰ ζοῦμεν ἐπὶ στενά,
Μονάχοι σὰν λιοντάρια, εἰς τὰς ῥάχαις ἐπὶ βουνά;
Σπηλαιῖς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπομεν κλαδιά,
Νὰ φεύγομε ἀπ' τὸν Κόσμον, γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ γάνωμεν ἀδέλφια, Πατρίδα καὶ Γονεῖς,
Τοὺς φίλους, τὰ παιδιάμας κ' ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλλιῶναι μίαν ὥραν, ἐλευθερὴ ζωῆ.
Παρὰ σὰν πάντα χρόνοι, σκλαβιά, καὶ φυλακὴ.
Τί σ' ὠφελεῖ ἂν ζήσης, καὶ εἶσαι ἐπὶ σκλαβιά;
Στογάσου πῶς σὲ φέρον, καθ' ὅραν ἐπὶ φωτιά,
Βεζύρη, Δραγομαῖνος, Ἀφέντης κ' ἂν σταθῆς.
Ὁ Τύραννος ἀδίκως, σὲ κάμει νὰ χαθῆς.
Δουλεύεις ὅλ' ἡμέρα, σὲ ὅ,τι κ' ἂν σοὶ πῆ,
Κι' αὐτὸς πασχίζει πάλιν, τὸ αἷμά σου νὰ πιῆ.
Ὁ Σουτῆζος, κ' ὁ Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβῆς
Γρίκας καὶ Μαυρογένης, καθρέπτεις, εἶν' νὰ ἰδῆς.
Ἀνδρεῖοι Καπετάνοι, Παπάδες, λαϊκοί,
Σκοτώθηκαν κ' Ἀγάδες, μὲ ἀδικον σπαθί.
Κι' ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι, καὶ Τούρκοι καὶ Ῥωμοί,
Ζωὴν καὶ πλοῦτον γάνουν, χωρὶς καμμιὰ φορμῆ.
Ἐλάτε μ' ἕναν ζήλον, σὲ τοῦτον τὸν καιρὸν,
Νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον, ἐπάνω ἐπὶ Σταυρόν.
Συμβούλους προκομμένους, μὲ πατριωτισμὸν,
Νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα, νὰ δίδουν ὄρισμὸν.
Οἱ Νόμοι νᾶν ὁ πρῶτος, καὶ μόνος ὁδηγός.
Καὶ τῆς Πατρίδος ἕνας νὰ γένῃ Ἀρχηγός.
Γιατὶ κ' ἡ ἀναρχία, ὁμοιάζει τὴν σκλαβιά,
Νὰ ζοῦμε σὰ θηρία, εἶν' πλὴν σκληρὴ φωτιά.
Καὶ τότε μὲ τὰ χεῖρα, ψηλά ἐπὶ τὸν Οὐρανὸν
Ἄς ποῦμ' ἀπ' τὴν καρδιάμας, ἐτοῦτα ἐπὶ Θεόν.
Ἐδῶ σὺκόνοινται οἱ Πατριῶται ὄρθοι, καὶ ὑφόνοντες
τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Οὐρανὸν, κάμουν τὸν Ὀρκον.

Ὀρκος κατὰ τῆς τυραννίας καὶ ἀναρχίας.

Ὡ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι σὲ σὲ
Στὴν γνώμη τῶν τυράννων, νὰ μὴν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νὰ τοὺς δουλεύσω, μήτε νὰ πλανηθῶ,
Εἰς τὰ ταξίματά τους, γιὰ νὰ παραδοθῶ.
Ἐν ὅσῳ ζῶ ἐπὶ τὸν Κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
Γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω, θε νᾶναι σταθερός.
Πιστὸς εἰς τὴν Πατρίδα, συντρέβω τὸν ζυγόν,
Ἀγῶριστος γιανᾶμαι, ὑπὸ τὸν Στρατηγόν.
Κι' ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, νὰ στραφῶ ὁ Οὐρανός,
Κι' νὰ μὲ κατακάψῃ, νὰ γένω σὰν καπνός.

Τέλος τοῦ Ὀρκου.

Σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι, καὶ Νότον καὶ Βορῆα
Γιὰ τὴν Πατρίδα ὅλοι, νᾶχωμεν μιά καρδιά.

εἶνε ἡ διατύπωσις τῶν στίχων τούτων παρὰ τῷ Iken (Eunomia Τόμ. Β' σ. 119), ὅστις ἐν τοῖς ὀλίγοις στίχοις οὗς παρέχει ἐκ τοῦ Θουρίου ἔχει διαφορὰς πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Περραιβοῦ καὶ τὸ ἐντυπον τῆς Κερκύρας.

Στὴν πίστιν τοῦ καθ' ἕνας, ἐλευθερὸς νὰ ζῆ,
Στὴν δόξαν τοῦ πολέμου, νὰ τρέξωμεν μαζί.
Βουλγάροι κ' Ἀρβανῆτες, Ἀρμένιοι καὶ Ῥωμοί.
Ἀράπιδες καὶ ἄσπροι, μὲ μιά κοινὴ ὁρμή,
Γιὰ τὴν ἐλευθερίαν, νὰ ζώσωμεν σπαθί,
Πῶς εἶμασθ' ἀντρωμένοι, παντοῦ νὰ ξακουσθῆ.
Ὅσ' ἀπ' τὴν τυραννίαν, πῆγαν ἐπὶ ξενιτιά,
Στὸν τόπον τοῦ καθ' ἕνας, ἄς ἐλθῇ τώρα πιά.
Καὶ ὅσοι τοῦ πολέμου, τὴν τέχνην ἀγροικοῦν,
Ἐδῶ ἄς τρέξουν ὅλοι, τυράννοισ νὰ νικοῦν.
Ἡ Ῥούμελη τοὺς κράζει μ' ἀγκάλαις ἀνοιχταῖς,
Τοὺς δίδει βίβ καὶ τόπον, ἄξιας καὶ τιμαῖς.
Ὡς πότε Ὀφφικιάλλοι, σὲ ξένους Βασιλεῖς;
Ἐλα νὰ γένῃς στυλός, δικῆς σου τῆς φυλῆς.
Κάλλιο γιὰ τὴν Πατρίδα, κενένας νὰ χαθῆ,
Ἡ νὰ κρεμάσῃ φουῦντα, γιὰ ξένον ἐπὶ σπαθί.
Καὶ ὅσοι προσκυνήσουν, δὲν εἶναι πλὴν ἔχθροι.
Ἀδέλφια μας θὰ γένουν, ἄς εἶναι κ' ἐθνικοί.
Μὰ ὅσοι θὰ τολμήσουν, ἀντίκρου νὰ σταθοῦν,
Ἐκεῖνοι καὶ δικοὶ μας, ἂν εἶναι ἄς χαθοῦν.
Σουλλιώταις καὶ Μανιάταις, λιοντάρια ξακουστά
Ὡς πότε εἰσὶ σπηλαιῖς σας, κοιμᾶσθε σφαλιστά.
Μαυροβουνοῦ καπλάνια, Ὀλύμπου σταυραετοί,
Κι' Ἀγράφων τὰ ξευτέρια, γεννῆτε μιά ψυχῆ.
Ἀνδρεῖοι Μακεδόνες, ὁρμήσατε γιὰ μιά,
Καὶ αἷμα τῶν τυράννων, βουφήσατε σὰ θερῖα.
Τοῦ Σάββα καὶ Δουνάδου, ἀδέλφια Χριστιανοί,
Μὲ τ' ἄρματα ἐπὶ χεῖρα, καθ' ἕνας ἄς φανῆ,
Τὸ αἷμασας ἄς βράσῃ, μὲ δίκαιον θυμὸν,
Μικροὶ μεγάλ' ὁμῶστε, τυράννου τὸν χαμὸν.
Λεβέντες ἀντρωμένοι, Μαυροθαλασσινοί,
Ὁ βάρβαρος ὡς πότε, θε νὰ σᾶς τυραννῆ.
Μὴ καρτερῆτε πλέον, ἀνίκητοι Λαῖοι,
Χωθήτε ἐπὶ μισοῦ, κ' ἐμάς κ' ἐσεῖς μαζί.
Δελφίνια τῆς θαλάσσης, ἀξδέρια τῶν Νησιῶν,
Σὰν ἀστραπὴ χυθῆτε, κτυπάτε τὸν ἔχθρον.
Τῆς Κρήτης καὶ τῆς Νίδρας, θαλασσινὰ πουλιὰ,
Καιρὸς εἶν' τῆς Πατρίδος, νὰ κοῦστε τὴν λαλιά.
Κι' ὅσ' εἶσατε ἐπὶ τὴν Ἀρχαία, σὰν ἄξια παιδιὰ,
Οἱ Νόμοι σᾶς προσταξοῦν, νὰ βάλτετε φωτιά.
Μ' ἐμάς κ' ἐσεῖς Μαλτέζοι, γεννῆτ' ἕνα κορμί,
Κατὰ τῆς τυραννίας, βίγηθε μὲ ὁρμή.
Σᾶς κράζει ἡ Ἑλλάδα, σᾶς θέλει σᾶς πονεῖ,
Ζητᾷ τὴν συνδρομὴν σας, μὲ μητρικὴν φωνή.
Τί στέκει Πασθαντζόγλου, τὸσον ἐκατατικὸς;
Τεινάζου ἐπὶ Μπαλκάνια, φώλιασε σὰν ἀητός.
Τοὺς μπουφούς καὶ κοράκους, καθάλου μὴ ψηφᾶς,
Μὲ τὸν βραγιά ἐνώσου, ἂν θέλῃς νὰ νικής.
Σηλίστρα καὶ Μπραίλα, Σμαῖλι καὶ Κυλλί,
Μπενδέρη καὶ Χωτῆνη, ἐσεῖνα προσκαλεῖ.
Στρατεύματά σου στείλε, κ' ἐκεῖνα προσκυνοῦν,
Γιατὶ ἐπὶ τὴν τυραννίαν, νὰ ζήσουν δὲν μποροῦν.
Γιουρτζῆ πλὴν μὴ κοιμᾶσαι, συκόσω με ὁρμήν,
Τὸν Μπουρούσια νὰ μοιάσῃς, ἔχεις τὴν ἀφορμὴν.
Καὶ σὺ ποῦ ἐπὶ Χαλεπί, ἐλευθερα φρονεῖς,
Πασιᾶ καιρὸν μὴ γάνεις, ἐπὶν κάμπον νὰ φανῆς.
Μὲ τὰ στρατεύματά σου, εὐθὺς νὰ σηκωθῆς,
Στῆς Πόλις τὰ φερμάνια, ποτὲ νὰ μὴ δοθῆς.
Τοῦ Μισιογιοῦ ἄσλάνια, γιὰ πρώτη σας δουλιὰ,
Δικόν σας ἕνα Μπέϊ, κάμετε Βασιλιά.
Χαράτζει τῆς Αἰγύπτου, ἐπὶ τὴν Πόλ' ἄς μὴ φανῆ,
Γιὰ νὰ φορῆσ' ὁ λύκος, ὅπου σᾶς τυραννεῖ.
Μὲ μιά καρδίαν ὅλοι, μιά γνώμη, μιά ψυχῆ,
Κτυπάτε τὸν τυράννου, τὴν ῥίζαν νὰ χαθῆ.
Ν' ἀνάψωμεν μιά φλόγα, σὲ ὅλην τὴν Τουρκιά,
Νὰ τρέξ' ἀπὸ τὴν Μπόσνα, καὶ ὡς τὴν Ἀραπιά.
Ψηλά ἐπὶ μαπαίρακια, συκόσω τὸν Σταυρόν,
Καὶ σὰν ἀστροπελέκια, κτυπάτε τὸν ἔχθρον.

Ποτὲ μὴ στοχασθῆτε, πῶς εἶναι δυνατός,
Καρδιοκτυπᾷ καὶ τρέμει, σὰν τὸν λαγὼ κ' αὐτός.
Τρακόσοι Γκιρτζιαλίδες, τὸν ἔκαμαν νὰ διῆ,
Πῶς δὲν μπορεῖ μὲ τόπια, μπροστάτους νὰ εὐγῆ.
Λοιπὸν γιατί ἀργῆτε, τί στέκεσθε νεκροί;
Συνηγάσατε μὴν εἰσθε, ἐνάντιοι κ' ἔχθροί.
Πῶς οἱ Προπάτορές μας, ὁρμούσαν σὰν θεοῖα,
Γιὰ τὴν ἐλευθερίαν, πηδοῦσαν ἐπὶ φωτιά.
Ἐτῆ κ' ἡμεῖς, ἀδέλφια, ν' ἀρπάξωμεν γιὰ μιά
Τ' ἄρματα, καὶ νὰ ἔγουμεν ἀπ' τὴν πικρὴ σκλαβιά.
Νὰ σφάζωμεν τοὺς λύκους, ποῦ τὸν ζυγὸν βαστοῦν,
Καὶ Χριστιανούς καὶ Τούρκους, σκληρὰ τοὺς τυραννοῦν.

Στεργίστε καὶ τοῦ πελάγου, νὰ λάμψῃ ὁ Σταυρός,
Κ' εἰς τὴν δικαιοσύνην νὰ σκύψῃ ὁ ἔχθρος.
Ὁ Κόσμος νὰ γλυτώσῃ, ἀπ' αὐτὴν τὴν πληγῆ,
Κ' ἐλευθεροὶ νὰ ζῶμεν, ἀδέλφια, εἰς τὴν Γῆ.

Πέρασ μὲν ὦδε,
Ἡ δὲ αὐτὴ πρᾶξις τέρας.

[Ἐπεται τὸ τέλος].

ΣΗΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

ΔΙΠΛΗ ΑΓΩΝΙΑ

[Διήγημα ἐκ τῶν τοῦ Βαρεροῦ].

Ἡ δυστυχὴς γυνὴ ἔπασχεν ὡσαύτως καὶ εἰσιγα ἐπίσης· ἀλλ' ὁ διαρκὴς ἐξευτελισμὸς τῆς παρκαγωνιζομένης στοργῆς τῆς ἀνεγινώσκουτο εὐκρινῶς εἰς τὴν δειλὴν ἰκεσίαν τοῦ βλέμματός της, εἰς τὴν ἀβεβαιότητα τῶν κινήματων της, εἰς τὴν χαλάρωσιν τῶν χαρακτηριστικῶν της. Ὁσημέραι περισσότερον καθίστατο νευροπαθῆς, τεταρκαγμένη, ἀνίκανος νὰ συγκρατήσῃ τὰ δάκρυα τὰναβλιζόντα ἐκ τῆς καρδίας της καὶ ἀποξενούντα αὐτὴν ἐπὶ μᾶλλον τῆς ἄλλης ἐκείνης καρδίας, ἥτις ἄλλοτε ὑπῆρχε τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ἰδικῆς της. Εἶχε σχεδὸν ἀπολέσει τὸν ὕπνον. Ἐζηλοτύπει ἄρα πρὸς τὴν Μαρίαν ἐκείνην, ἥτις εἶχε καταλάβει τὴν θέσιν της ἐν τῷ οἴκῳ καὶ εἶχε καταστῆ τὸ μόνον αὐτόθι ἀναγκαστὸν ὄν; Δὲν ἤθελε νὰ ὁμολογήσῃ τὸ αἰσθημά της τοῦτο καὶ αἰ προσπαθεῖται ἄς κατέβαλε καθ' ἑκάστην, ὅπως ἐμποδίσῃ αὐτὸ ἀπὸ τοῦ νὰ ριζβολήσῃ ἐν τῇ ψυχῇ της, τὴν καθίστων ἐπὶ μᾶλλον ἀνήσυχον καὶ εὐπαθῆ. Μόλις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν διέκρινεν ἐν τῷ βραθεῖ τῆς ψυχῆς της τὸν χαρακτήρα τῆς ὀδύνης της. Ἦσθάνετο ὅτι ἦτο δολοκλήρος εἰσεῖς πληγῆ τῆς ἀλγεινῆ καὶ αἰμάσσουσα. Εἶχε παύσει ἐν αὐτῇ πᾶσα ἐπιθυμία καὶ θείλησις καὶ συνεκεντροῦτο ἡ ὑπαρξίς της ὅλη εἰς τὴν ἄφρονα ἐλπίδα ἀνιάτου ἰάσεως.

Ἡ Μαρία εἰσῆλθε.

— Κυρία, τὰ παιδιὰ ἐνδύθησαν.

— Θέλεις νὰ τὰ ἰδῆς, Ἀνδρέα; ἠρώτησεν ἡ σύζυγος.

Ὁ ἀσθενὴς ἀπήνησεν δι' ὑψώσεως τῶν ὤμων,

Ἄ Τέλος ἴδε σελ. 156.

τὴν ὁποίαν ἐκείνη δὲν εἶδε, καὶ διὰ γρυλλισμοῦ, ὄν ἐξέλαθεν ὡς ἐνδοεῖξιν συναινεσεως. Ἦθελε καθ' ἑκάστην πρῶϊαν τὰ τέκνα τῶν νὰ εἰσερχονται καὶ νὰ καλημερίζωσι τὸν πατέρα τῶν. Βεβιαίως δὲ χωρὶς νὰ θέλῃ ὑπελάνθανεν ἐν τῷ μέσῳ τούτῳ ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ καταστήσῃ εἰς τὸν πάσχοντα μᾶλλον προσφιλεῖ τὴν ζωὴν, νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ κατὰ τι ἄλλο ἐκτός αὐτοῦ, νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν καρδίαν του εἰς ἑαυτὴν διὰ τῶν ἀναμνήσεων τῆς παρελθούσης εὐτυχίας.

Ἦδη ἐν τῷ διαδρόμῳ ἀντήχουν πλησιάζοντα τὰ μικρὰ βήματα, προσπαθοῦντα ὅσον τὸ δυνατόν νὰ εἶνε ἀθόρυβα. Τὰ τρία παιδιὰ εἰσῆλθον διὰ τῆς ἡμικανωγμένης θύρας καὶ πλησιάζοντα ἐκ περιτροπῆς ἠσπάσθησαν τὴν μητέρα τῶν. Ὁ Φραγκίσκος, ὁ νεώτερος, μόλις πενταέτης, ἐπανάλαβε τὴν ἐρώτησιν, ἣν ἀπηύθυνεν αὐτῇ καθ' ἑκάστην:

— Ὁ μπαμπᾶς ἔγεινε καλῶς;

— Ἀκόμη, παιδί μου.

— Γιατί ὁ καλὸς Θεὸς δὲν τὸν γιατρεύει, αἰ, μαμμά;

Τί ἡδύνατο ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν παιδικὴν ταύτην ἐρώτησιν, ἥτις περιέχει ἡδὴ πάσας τὰς ἀμφιβολίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ τὴν ὁποίαν αὐτὴ δὲν ἀπηύθυνε πλέον, διότι φεῦ! πᾶσα πίστις εἶχε πλέον ἐκλείπει ἐκ τῆς ψυχῆς της; Ἠρέσθη νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὴν τὴν μικρὰν ξανθοπλόκαμον κεφαλὴν τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ θωπεύσῃ αὐτὴν διὰ τῆς χειρὸς, ἐνῶ ὁ ἀθῶος μικρὸς βλάσφημος ἐξηκολούθησε λέγων:

— Μαμμά, δὲν τὸν ἀγαπῶ τὸν καλὸν Θεόν, διότι δὲν θέλει νὰ γιατρεύσῃ τὸν μπαμπᾶ.

Τὰ τρία παιδιὰ πλησιάζοντα εἰς τὴν κλίνην, ἠσπάσθησαν τὴν παρεῖαν τοῦ πατρός τῶν, ὅστις ἐξηκολούθει μόνον ἀδιάφορος. Ἦτο εἶδος ἀγῶνιστικῆς, ἣν ὑφίστατο δυσθυμῶς καὶ εἰς τὴν ἐφαίνετο συγκατατιθέμενος μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ μὴ δυσχεραστῆσθῃ τὴν σύζυγόν του.

Τὰ περλαμβάνει μαζί της αὐτὴ διὰ τὸ πρόγευμα· ἔπειτα ἐξέρχεται μετ' αὐτῶν εἰς τὸν κήπον, ὅπου περιπατεῖ βραδέως, ἐνῶ τὰ τέκνα της παίζουσι περὶ αὐτὴν. Ἡ ἡρεμὸς λαμπρότης τῆς πρῶϊας ἐκείνης τοῦ Μαΐου καταπραΰνει ὀπωσοῦν τὰ νεῦρά της. Καὶ συλλογίζεται ἐκ νέου· συλλογίζεται.

Αὐτὴν τὴν φορὰν ἀναπολεῖ τὰς ἡμέρας τῆς πικρίας. Εἶνε ἡ ἐναρχίς, τὰ ἐγκαίνια τοῦ μακροῦ της μαρτυρίου. Μακροῦ, ναί. Διότι τὰ ὀκτὼ ἐκεῖνα ἔτη τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἔρωτος παρῆλθον ὡς εἰς μὴν, εἰ δὲ εἰκοσι μῆνας τῶν βασάνων καὶ τῆς ἀστοργίας ἐφαίνοντο αὐτῇ εἰκοσιν αἰῶνας.

Εὐρίσκειτο εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν θέσιν ἦτο ἐσπέρα φθινεπωρινή, καὶ ὁ οὐρανὸς ἦτο φωτεινὸς καὶ αἴθριος ὡς καὶ τώρα. Ὡ, πόσῃν ἠλιπίζον ν'

ἀνεύρωσιν εὐτυχίαν ἐντὸς τῆς οἰκίας ἐκείνης ὅπου εἶχον γνωρισθῆ, ὅπου εἶχε γεννηθῆ ὁ ἔρωσ των καὶ ἦτις τῶρα ἀνῆκεν εἰς αὐτούς! Ἐβάδιζε στηριζομένη εἰς τὸν βραχίονα τοῦ Ἀνδρέα, ἀνησυχούσα μόνον ὀλίγον διὰ τὴν ἐπιχειρούμενην ἐπὶ τῆς μορφῆς του κόπως. Ἐπρόκειτο ν' ἀποπερατώσῃ τὴν συγγραφὴν βιβλίου τοῦ τινος καὶ πολλάκις ἔμενε γράφων μέχρι βαθείας νυκτός. Ὅπως δ' ἐβάδιζε πλησίον του τὸν ἠσθάνθη διὰ μιᾶς παραδόξως φορικιώντα. Ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὸν οἶκον, ὁ σύζυγός της κατεκλίθη ἀμέσως καὶ ἀνεπέλει ἐναγωνίως τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς δὲν εἰξευρε τὴν πρῶταν ἐὰν ἐμελλε νὰ εἶνε χήρα τὴν ἐσπεραν, καθ' ἃς δὲν ἐτόλμα νὰ κοιμηθῆ, φοβουμένη μήπως δὲν ἀντικρύσῃ πλέον ζῶν τὸ βλέμμα του τὴν πρῶταν. Μάτην ὁ ἰατρός προσεπάθει νὰ τὴν καθησυχάσῃ. Ἐνόει ὅτι ἐνδομύχως καὶ αὐτὸς ἀνησυχεῖ περισσότερο πρὸς ὅσον ἤθελε νὰ δεῖξῃ. Ὁ εἰς πνεύμων εἶχε προσβληθῆ μετὰ τὸν ἄλλον, ἦτο δὲ φόβος ὅτι ἡ ἀδύνατος τοῦ ἀσθενούς κράσις δὲν ἤθελε δυνηθῆ ν' ἀντιέξῃ εἰς τὴν φρενῶν στενοχωρίαν. Πόσον ἐνθέρμως προσήυχετο τότε αὐτῇ, ἡ οὐχ ἦττον μὴ πολὺ εὐσεβής! Ποσάκις ἐπεκαλέσθη τὸ ἔλεος τῆς σωστικῆς Θελήσεως, τοῦ υπερτάτου Ἀγνώστου, ὑφ' οὗ συνησθάνετο ὅτι ἐξηρτάτο! Καὶ ἡ δέησις της εἰσηκούσθη. Καὶ ὅμως τῶρα βραχνίζετο ἀναλογιζομένη ὅτι καλλίτερον ἴσως θὰ ἦτο νὰ μὴ ἤθελεν εἰσακουσθῆ. Μάτην ἀποκρούει τὴν σκέψιν ταύτην· ἐπιμόνως αὐτῇ ἐπιστρέφει εἰς τὸν νοῦν της· καί, προτιμότερον θὰ ἦτο δι' αὐτήν, διὰ τὰ τέκνα της, τὰ ὅποια θὰ διατηρήσωσι περὶ τοῦ πατρὸς των γνώμην ἀπατηλὴν καὶ σκληρὰν· προτιμότερον δὲ ἰδίως θὰ ἦτο δι' αὐτόν, τὸν βραχνιζόμενον σωματικῶς ὑπὸ τῆς ὀδύνης, τὸν ἐκπτώτων ψυχικῶς.

Μέλλουσι ἀρά γε νὰ ἐπανεέλθωσιν ἡμέραι εὐδαιμονίας; Ναί· ὅτι οἱ ἰατροὶ εἶπον αὐτῇ: ἐσῴθη, ἐδοκίμασε πρὸς στιγμὴν χαρὰν ἀνεκλάλητον, εἴαν δὲν ἠσθάνθη οὐδὲ κατ' αὐτὰς τὰς ἐρωτικὰς ἐκστάσεις. Ἀκολουθῶς ἀνεχώρησαν μαζί εἰς τὴν Μεσημβρίαν, ὅπου ἐμελλον νὰ διέλθωσι τοὺς μῆνας τῆς ἀναρρώσεως. Ἡ ἐλπίς κατέκλυζε τὴν ψυχὴν της. Ἐμελλε νὰ ἴδῃ ἐξελειφομένην τὴν προξενηθεῖσαν ἐκ τῆς νόσου φθορὰν, πληρούμενα τὰ κοῖλα τῶν παρειῶν του, ἀνακτῶντα τὰς πρότερας δυνάμεις τὰ δυστυχῆ λιπόσαρκα μέλη, συνηθίζοντα πάλιν εἰς τὸ μεῖδιμα τὰ ὠχρὰ χεῖλη του. Καὶ θὰ ἦτο ἰδικός της ἐξ ὀλοκλήρου ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα, διότι πᾶσα ἐργασία εἶχεν ἀπαγορευθῆ αὐτῷ καὶ τὰ παιδία εἶχον ἀφῆθῃ εἰς τὴν ἐπιβλεψιν φιλοστόργου συγγενούς: οὕτω δὲ θὰ ἐνεθυμοῦντο τὰς πρώτας μετὰ τὸν γάμον των ἡμέρας. Θὰ ἐξέλεγον, ὅπως τότε, οἰκίσκον τινὰ ἐρημικόν. Ἡ θάλασσα μόνον θὰ μετεβάλλετο καὶ ἀντὶ τοῦ τραγικοῦ Ὁκεανῶ θὰ

εἶχον ἀπέναντί των τὴν προεῖν Μεσόγειον. Τὶ ὠραῖον ὄνειρον! Ἄλλ' ὅποια ἀφύπνισις!

Ὁ Ἀνδρέας δὲν συνήρχετο. Δὲν ἠσθάνθη τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ὄρεξιν τῶν ἀναρρωνούντων, τῶν ὁποίων αἱ δυνάμεις θέλουσι νὰ ἐπανορθωθῶσι. Κατ' ἀρχὰς ἀνέμενον μεθ' ὑπομονῆς. «Θὰ ἔλθῃ καὶ ἡ ὄρεξις!» ἔλεγον. Πλὴν αὐτὴ δὲν ἤρχετο. Μάτην ἐξετέλουν μακροὺς περιπάτους, ὑπερβολικὰ μακροὺς, ὡς ἔμαθε βραδύτερον, εἰς τὰς κοιλάδας ὅπου αἱ πύκκι διέχυον τὴν βλασκαμώδη σκιάν των. Ὁ ἐξηντλημένος ἐκ τῆς νόσου στόμαχος ἐλειτούργει κατὰ τὴν πέψιν μετὰ κόπου καὶ ἐπωδύνως. Ὅλα τὰ θεραπευτικὰ μέσα ἐδοκίμασθησαν, ἀλλ' οὐδὲν ἐπέτυχε. Τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐφαίνοντο ἐν ἀρχῇ εὐδοκίμοῦντα· ἀλλ' ἔπειτα ἡ ἐπιτυχία ἐσταμάτα ἀποτόμως καὶ ἡ θλίψις ἢ ἐκ τῆς ἀπογοητεύσεως προσετίθετο εἰς τὴν ὀδύνην τῆς νόσου. Ὁ ἰατρός συνεβούλευσε τὸν ἀσθενῆ νὰ μεταβῆ καὶ νὰ διαμείνῃ εἰς Βιὸν κατὰ τὴν ἀνοιξιν· ἡ κατὰστασις ὅμως αὐτοῦ ἐδεινώθη. Ταυτοχρόνως καὶ ὁ χαρακτήρ του ἤρχισε νὰ μεταβάλληται ἐπὶ τὸ δυστροπότερον· ἡ ἀργία ἐκούραζε τὸν ἀναρρωνούντα. Δὲν συνήπτον πλέον τὰς γλυκεῖας ἐκείνας συνδιαλέξεις τῶν παρελθόντων ἐτῶν· διήρχοντο ἡμῶς πολλάκις ὀλοκλήρου ὄρας χωρὶς ν' ἀνταλλάξωσι λέξιν.

Κατ' ἀρχὰς προσεπάθησε νὰ τὸν πείσῃ ν' ἀνοιξῆ πρὸς αὐτὴν τὴν καρδίαν του, συλλογίζομένη ὅτι ἡ ἐκμυστήρευσις θ' ἀπέδωκε τὰς ζοφώδεις του σκέψεις. Καὶ κάποτε τὸ ἐπέτυχε. Τῆς ἐξήγησε συγγνώμην διὰ τὴν θλίψιν, τὴν ὅποιαν μετέδιδεν εἰς τὸν βίον της· καὶ ἐθρήνησαν ἡμῶς. Πλὴν μετ' ὀλίγον δὲν ἀπῆντα ἡ ψυχὴ του εἰς τὰς παρακελεύσεις της· ὅταν δὲ τὸν ἠρώτα: «Τί ἔχεις;» οὕτως ἀπῆντα: «Τὸ γνωρίζεις»· καὶ ἐσιώπων μετὰ ταῦτα καὶ μόνη ἐκείνη ἐθρήνηει.

Μόνη! Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ μόνη της πικρία, ἣν ἐμελλον τόσκι ἄλλαι νὰ παρακολουθήσωσιν! Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ της ἐπισπεύδει τὴν εἰς τὸν οἶκόν των ἐπάνοδον. Ὁ σύζυγός της ἐπὸθει ν' ἀσχοληθῆ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου του, αὐτὴ δὲ τοῦ τὸ ἐπέτρεψε, σκεπτομένη ὅτι ἴσως διὰ τῆς ἀρεστῆς εἰς αὐτὸν ἐργασίας θ' ἀνέκτα τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν εὐδαιμονίαν του. Καὶ ἤλεγχε νῦν ἑαυτήν, διότι ἐξ ἀρχῆς δὲν κατενόησε τὴν σοβαρότητα τῆς νόσου του. Καὶ διελογίζετο ἐὰν δὲν ἔπρεπε νὰ φερθῆ διαφορετικὰ πρὸς αὐτόν. Τίνι τρόπῳ; Τὸ ἀγνοεῖ νομίζει ὅμως ὅτι, ἐάν τις τὸ ἐγνώριζεν, ἤθελε δυνηθῆ τοῦλάχιστον νὰ διασώσῃ τὴν καρδίαν του.

Κατόπιν ἐπαναβλέπει τὰς φρικτὰς ἡμέρας. Ἰδοὺ αὐτὸς ἐνώπιόν της καθήμενος παρὰ τὴν τράπεζάν του, κρατῶν τὸ μέτωπον δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν. Τὸν παρατηρεῖ σιωπηλῶς. Ἐγειρεται, βαδίζει ἐντὸς τοῦ δωματίου, καθήκει πάλιν, τοῦτο δὲ διαρκεῖ πολλάκις ἐπὶ ὄρας

ὀλοκλήρου, ἕως ὅτου εἰς τὸ τέλος ἀνακράζει, τύπτων διὰ τῆς πυγμῆς τὸ ἀνικτὸν ἐνώπιόν του τετράδιον, «Τίποτε! τίποτε!» Ἐἶτα προσπαθεῖ νὰ χαράξῃ μερικὰς λέξεις, τὰς ὁποίας διαγράφει εὐθὺς μετὰ θυμοῦ· ἀρχίζει ἐκ νέου τὴν ἀπόπειραν μετὰ τῆς αὐτῆς ἀποτυχίας, συνθλίβει τὸν χάρτην ἐντὸς τῆς παλάμης καὶ τὸν ρίπτει μακρὰν αὐτοῦ μετὰ κίνημα ἀπελπισίας. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας αἰτιᾶται αὐτὴν διὰ τὴν στείρωσιν του καὶ τὴν διώκει σχεδὸν ὀργίλως: «Ἐσὺ μ' ἐμποδίζεις, τῆς λέγει· ἄφες με μόνον.»

Καὶ αὐτὴ ἀπέρχεται, ἐλπίζουσα εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας ὅτι λέγει τὴν ἀλήθειαν. Θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ πιστεύσῃ, ἐὰν ὁσάκις εἰσῆρχετο εἰς τὸ γραφεῖόν του δὲν τὸν εὑρίσκε σκυθρωπότερον καὶ μᾶλλον σιγηλόν. Δὲν τολμᾷ νὰ τοῦ ἀποτείνῃ τὸν λόγον, νὰ τὸν ἐρωτήσῃ ἐὰν προχωρῆ ἢ ἐργασίᾳ του. Καὶ ἀρχίζει νὰ τὸν κατασκοπεύῃ. Εἰσέρχεται εἰς τὸ γραφεῖόν του, ὅταν αὐτὸς ἀπουσιάζῃ, καὶ ἐρευνᾷ εἰς τὰ συρτάρια· δὲν ἀνευρίσκει τίποτε νεωστὶ γραφέν. Οὐδέμια γρημμῆ προσετίθη εἰς τὸ χειρόγραφον. Εὐρίσκει μόνον ἐπὶ τῆς τραπέζης ὀγκώδη βιβλία ἀγνωστα εἰς αὐτήν. Τ' ἀνοίγει ἀνήσυχος καὶ βλέπει ὅτι εἶνε ἐν ἰατρικόν λεξικόν, ἐν σύγγραμμα περὶ τῶν νόσων τῶν πεπτικῶν ὀργάνων καὶ ἄλλα τινὰ ὁμοιοεῖδη. Εἰς αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἀναγνώσματα ἀσχολεῖται! συναισθάνεται τὸν κίνδυνον· πρέπει νὰ τοῦ ἡμιλήσῃ· πρέπει νὰ τοῦ τὸ εἴπῃ. . . Πλὴν φεῦ! γινώσκει ἐκ τῶν προτέρων ὅτι εἶνε ματαιοπониα. Οὐχ ἦττον εἶνε ἀποφασισμένη νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον της.

Παρασκευάζει τοιοῦτοτρόπως τὰ πράγματα, ὥστε νὰ τὸν συλλάβῃ ἐπ' αὐτοφῶρῳ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν.

— Φίλε μου, τοῦ λέγει, δὲν βλέπεις ὅτι αὐτὰ τὰ βιβλία ταράττουσι περισσότερο τὴν φαντασίαν σου καὶ σὲ καθιστοῦν ἐτι μᾶλλον ἀσθενῆ;

— Μάλιστα! ἀπαντᾷ ἐκεῖνος· νομίζεις φυσικὰ ὅτι εἶμαι ὁ κατὰ φαντασίαν ἀσθενής.

— Ὄ, φίλε μου. . . λέγει αὐτὴ μετ' ὕψους ἐκπλήξως.

— Δὲν μὲ ἀφίνεις νὰ θεραπεύσω ἐγὼ τὸν ἑαυτόν μου, ἀφοῦ οἱ ἰατροὶ δὲν ἐννοοῦν τί κάμνουν! Θέλει ὡς ἄλλοτε ν' ἀποθέσῃ φίλημα ἐπὶ τοῦ μετώπου του. Αὐτὸς τὴν ἀφίνει νὰ τὸν ἀπασθῆ μετ' ἠθὸς δύσθυμον· βυθίζεται ἐκ νέου εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, πλὴν εὐθὺς ὡς ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ δωματίου του ἡ σύζυγός του, τὸν ἀκούει στρέφοντα ὀπισθὲν της τὴν κλειδα αὐτοῦ.

Τὸ χάσμα εὐρίσκεται μετὰξὺ αὐτῶν, ἡσμέραι βαθυτέρον. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ σύζυγος μαντεύει ὅτι πᾶσαι αἱ πράξεις της σχολιάζονται μεθ' ὑποκόπου μνησικαχίας, ὅτι εἰς πάντας τοὺς λόγους της ἀποδίδεται ἐγθρική ἐννοια. Δὲν δύναται πλέον νὰ τὸ ὑπομείνῃ. Μετὰ μακροῦς δι-

σταγμῶς ἀποφασίζει ν' ἀποταθῆ πρὸς τὸν ἰατρόν, ὅστις ἐθεράπευε τὸν Ἀνδρέαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀσθενείας του, καὶ τὸν ὁπῶν αὐτὸς ἀπὸ πολλῶν ἡδῆ μηνῶν δὲν θέλει πλέον νὰ ἐπανίδῃ. Εἶνε ἀποφασισμένη νὰ μὴ τοῦ εἴπῃ τίποτε περισσότερο ἀφ' ὅ,τι πρέπει διὰ νὰ μὴ ἀποκαλύψῃ τὴν αἰμάσσουσαν πληγὴν τῆς καρδίας της. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀπαξ ἐπελήφθη τῆς ἐκμυστήρευσεως, δὲν δύναται πλέον νὰ σταματήσῃ. Χωρὶς κἄν νὰ περιμένῃ τὰς ἐρωτήσεις του, ἐξομολογεῖται ὅλην αὐτῆς τὴν συμφορὰν.

Ὁ ἰατρός εἶνε παλαιὸς φίλος τοῦ συζύγου της. — Ὁ καὶμένος ὁ Ἀνδρέας! λέγει· φαντάζεται ἀναμφιβόλως ὅτι θέλετε νὰ τὸν ἐμποδίσῃτε ἀπὸ τοῦ νὰ θεραπευθῆ κατὰ τὸν ἰδικόν του τρόπον.

— Ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖ καὶ νὰ βλαφθῇ; Ὁ ἰατρός ποιεῖ κίνημα τῶν ὤμων καὶ τῆς κεφαλῆς σημαίνον: «Ποῖος εἰξεύρει τί ἠμπορεῖ νὰ τὸν βλάψῃ καὶ τί νὰ τὸν ὠφελήσῃ;»

— Καὶ τί φρονεῖτε; . . . ἐρωτᾷ ἡ Ματθίλδη. Δὲν τολμᾷ ν' ἀποτελειώσῃ τὴν φράσιν. Ἄλλ' ὁ ἰατρός ἐννοεῖ.

— Περὶ τῆς θεραπείας του; . . . Ὄ, ποτὲ δὲν πρέπει ν' ἀπελπιζώμεθα, κυρία.

Καὶ ἡ σημασία τῶν λόγων τούτων εἶνε ἡ ἐξῆς: «Βεβαίως ἠμπορεῖ νὰ γείνη κανὲν θαῦμα.» Πλὴν αὐτὴ δὲν πιστεύει εἰς τὰ θαύματα.

— Δὲν ἐπιθυμεῖτε νὰ τὸν ἐπισκεφθῆτε, ἰατρεῖ; — Μὲ πολλὴν μου εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ πρέπει αὐτὸς νὰ μὲ προσκαλέσῃ· ἄλλως θὰ δυσχερεστεῖτο ἐναντίον σας.

— Ἐν τοσοῦτω δὲ τί νὰ κάμωμεν; — Πρέπει νὰ ἔχετε πολλὴν ἐπιείκειαν, πολλὴν ὑπομονὴν· νὰ τοῦ ἀντιλέγετε ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον. Ἀναλογισθῆτε ὅτι ἡ θέλησίς του νοσεῖ καὶ οἰκτεῖρατέ τον, διότι πάσχει περισσότερο ἀπὸ σας.

Νὰ τὸν οἰκτεῖρῃ! Ὄ, βεβαίως, τὸ τοιοῦτο δὲν εἶνε δύσκολον. Ὅταν συλλογίζεται τὴν θέσιν του, πάσχει καὶ αὐτὴ ἐπίσης, ἀλλ' ἡ ὀδύνη της δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν πικρίαν. Πλὴν τὸ τοιοῦτο δὲν συμβαίνει πάντοτε. Μάτην λέγει καθ' ἑαυτήν: εἶνε ἀσθενής! οἱ σκληροὶ του λόγοι τιτρώσκουσι πάντοτε τὴν καρδίαν της. Κατὰ πᾶσαν τῆς νόσου του ἐπιδεινώσιν συναισθάνεται ὅτι ἀξάνει ἢ πρὸς αὐτὴν ἐγθρική του διάθεσις. Τῶρα δὲ ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν λέγῃ ἢ πράττῃ, διαβλέπει εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του διαρκῆ ἐπιπληξιν. Μετ' ὀλίγον, τὸ γινώσκει, ὅταν θὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν πλησίον του, θὰ τὴν κάμῃ νὰ πληρώσῃ τὴν ἡμίσειαν ἐκείνην ὄραν τῆς ἐλευθερίας της διὰ κκοῦ τινος ὑπαινιγμοῦ, θ' ἀρνηθῆ τὰς περιποιήσεις της καὶ διὰ τὸ παραμικρὸν θὰ εἴπῃ αὐτῇ νὰ κράξῃ τὴν Μαρίαν.

Δὲν τολμᾷ πλέον νὰ ἐμβατεύσῃ εἰς τὴν καρ-

διαν του, εκ φόβου μήπως εϋρη εν αϋτῇ ὅ,τι φοβείται καὶ δὲν τολμᾷ νὰ ὁμολογήσῃ. Παρατηρεῖ τὰ τέκνα του παίζοντα. Ποῖαν ἐνθουσιασὴν θὰ τηρήσῃσι περὶ τοῦ πατρὸς των τὰ ταλαίπωρα μικρά; Μόλις ἴσως ὁ Ἀνδρέας, τὸ μεγαλειότερον, θὰ δύναται νὰ ἐνθουσιασθῇ τὰς θωπείας, ἅς ἐδέχεται ἄλλοτε. Ἄν ἦτο κἂν δυνατὸν πρὶν ἀποθάνῃ, ἐπὶ μίαν ὥραν, ἐπὶ μίαν στιγμὴν.....

Ἐν παράθρονον ἀνεψώθη ἄνωθεν.

— Κυρία, κυρία, ἐλάτε γρήγορα.

Τὴν προσκαλεῖ ἡ Μαρία. Σπεύδει ἀγωνιώσῃ.

— Τί τρέχει;

— Κυρία, πηγαίνει χειρότερα, λέγει αὐτῇ ταπεινῇ τῇ φωνῇ παρὰ τὴν θύραν τοῦ θαλάμου.

Ὁρμᾷ πρὸς τὴν κλινὴν. Ὁ Ἀνδρέας ῥέγγει· περιφέρει περὶ ἑαυτὸν βλέμμα, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι εἶναι ἀπλανές.

— Γρήγορα, γρήγορα! τὸν ἰατρὸν! κραυγάζει ἡ σύζυγος.

— Θὰ ἔλθῃ τώρα τὸ πρῶν, κυρία.

— Ἀδιάφορον· νὰ τὸν εἰδοποιήσῃσι ἀμέσως· νὰ μὴ ἀργήσῃ, νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν στιγμὴν!

Ἐν τοσοῦτῳ περιέρχεται τὸν θάλαμον μεγάλαις βήμασι, μὲ τὸ στῆθος ἀγγόμενον ὑπὸ νέας ἀγωνίας.

Φθάνει τέλος ὁ ἰατρὸς, ἐξετάζει διὰ μικρῶν τὸν ἀσθενῆ, σείει τὴν κεφαλὴν. Βλέπει τὴν Ματθίλδην ὠχρῶσαν καὶ νεύει αὐτῇ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὸ πλησίον ὀψομαθῆν.

— Δοιπὸν; ἔρωτᾷ αὐτή.

— Δοιπὸν, κυρία μου, ἡ κατάστασις δυστυχῶς δεινούται.

— Θεέ μου, Θεέ μου!

Σιωπᾷ. Διὰ φωνῆς ἐναγωνίου καὶ μόλις ἀκουσμένης ψελλίζει:

— Μήπως;....

Ὁ ἰατρὸς θλιβερῶς τὸ ὁμολογεῖ.

— Πολὺ φοβούμαι ὅτι ἐπικεῖται τὸ τέλος.

Μένει κατηρῆς καὶ σιωπηλῇ. Οὔτε ἓνα στεναγμὸν ἐκφέρει, οὔτε ἓν δάκρυ χύνει. Μόνον εἰ ὀδόντες τῆς σφίγγονται ὑπὸ νευρικοῦ συσπασμοῦ καὶ ἀδιόρατος τρόμος ταρασσει τὰ χεῖλη τῆς. Ἐχει τὸ ἀποφασιστικὸν ἦθος ἀνθρώπου λαθόντος ὑψίστην ἀπόρασιν. Ἀποχαιρετίζει τὸν ἰατρὸν, ἐκπληκτον διὰ τὴν ἀταραξίαν ταύτην. Ἐπαυέρχεται εἰς τὸν θάλαμον καὶ ἀποπέμπει τὴν Μαρίαν διὰ προστακτικῶν παραγγέλματος, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ κἂν εἰς τὴν ἐρώτησιν, ἣτις ἀναγινώσκειται εὐκρινῶς εἰς τὰ ὄμματά τῆς.

Πλὴν καθ' ἣν στιγμὴν πρόκειται νὰ λαλήσῃ, καταπίπτει ἐπὶ ἔδρας μὲ τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῶν χειρῶν. Πῶς!... Τί θέλει νὰ πράξῃ;.. Ἄ, νά!.. θέλει νὰ μὴ ἀπέλθῃ ἐκεῖνος τοιοῦτοτρόπως χωρὶς νὰ τῆς εἴπῃ μίαν λέξιν, μὲ τὴν ψυχὴν κλεισμένην ὅπως καὶ τὰ χεῖλη του, ν' ἀπέλθῃ διὰ παντὸς ὡς ξένος, χωρὶς ἓν σημεῖον ἀποχαιρετι-

σμοῦ ἢ στοργῆς, ἀδιάλλακτος, ἀμετάτρεπτος εἰς τὴν ἀτίθασον ἰσχυρογνωμοσύνην του. Ὡ, μίαν λέξιν μόνον, ἐν βλέμμα, ἐν σφίξιμον τῆς χειρὸς! ἐν βλέμμα μὲ τοὺς ὀφθαλμούς του τοὺς ἄλλοτε, μίαν ἀπάντησιν διὰ τῆς χειρὸς του ἐκείνης, ἣτις ἐγίνωσκε νὰ ἐπιδαφιεύῃ τὸσας θωπείας.

Θρηνωδῶς ἐπικαλεῖται αὐτόν.

— Ἀνδρέα!

Ὁ πάσχων μένει ἀκίνητος.

Τὸν καλεῖ καὶ ἐκ δευτέρου. Στρέφει πρὸς αὐτὴν τὸ μαρμαρίνον πρόσωπόν του. Λαλεῖ ἐπὶ τέλους.

— Μὰ δὲν θέλεις νὰ μ' ἀφήσῃς;

Ὅχι, ὄχι δὲν θὰ τὸν ἀφήσῃ. Ἐν τούτοις δὲν τολμᾷ νὰ τοῦ εἴπῃ τί ζητεῖ, τί ἀπαιτεῖ διὰ τοῦ ἰκετευτικοῦ τῆς βλέμματος, νὰ τοῦ εἴπῃ ὅτι ζητεῖ ἓνα ἀποχαιρετισμὸν, τὸ τελευταῖον χαῖρε, ὅτι προσφέρει ἐκείνη πρὸς αὐτόν τὴν συγγνώμην, τὴν συγγνώμην ἣν αὐτὸς δὲν ζητεῖ καὶ αὐτὴ θέλει νὰ τῷ τὴν παράσχῃ ὅπωςδῆποτε χάριν αὐτῆς, διὰ νὰ μὴ τῆς ἀπομείνῃ ἡ θλιβερὰ σκέψις ὅτι ἀπῆλθεν ἐκ τοῦ κόσμου χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ὅτι αὐτὴ τὸν συνεχώρει.

Καὶ τὸν καλεῖ ἀκόμη.

— Ἀνδρέα!

Καὶ ἐκφέρει τὴν λέξιν ταύτην μὲ τοιοῦτον τόνον ἰκεσίας, ὥστε ἡ ψυχὴ τοῦ ἀσθενοῦς βαθύτατα ἀνασιρικτᾷ. Τὴν βλέπει ὡς ὁ ἀφυπνιζόμενος αἴφνης ἐκ βαθύος ληθάργου.

— Τί; τί εἶνε; ἔρωτᾷ.

Ἦθελεν ἐκείνη ν' ἀπαντήσῃ, νὰ εϋρη μίαν λέξιν, μίαν ἐπίκλησιν τοῦ εὐδαίμονος παρελθόντος διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ συνέλθῃ, χωρὶς νὰ τρυμάξῃ. Ἀλλὰ καμμία λέξις δὲν ἔρχεται εἰς τὰ χεῖλη τῆς, κανεὶς λογισμὸς φωτεινὸς εἰς τὸ πνεῦμά τῆς. Θλίψις ἄφατος καὶ βωθὴ τὴν κατέχει. Αἰφνιδίως δέ, μὴ δυναμένη νὰ κρατηθῇ, ρίπτεται ἐπ' αὐτοῦ, τὸν ἐναγκαλιζέται, κρύπτει τὸ πρόσωπόν του εἰς τὸ στῆθος τῆς καὶ λέγει ὀλολύζουσα:

— Ἀνδρέα, Ἀνδρέα! μὴ μ' ἐγκαταλίπῃς!

Λάμπις τις φωτίζει τὴν ψυχὴν τοῦ ἐπιθανάτου. Γινώσκει τώρα τί τρέχει. Βεβαίως συνησθάνετο ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ θεραπευθῇ. Εἶχεν ἀρκετὰ ὑποφέρει ἡ ἀθλία του σὰρξ καὶ ἡ ἀπεξηραμμένη καρδία του, ὥστε δὲν ἐπόθει νὰ ἴδῃ παρατεταμένη τὴν ὑπαρξίν του. Διακρίνων ὁμῶς νῦν ὅτι ἡ στιγμὴ ἐπικεῖται, ὅτι εἶνε ἐγγύτατα ἴσως, καταλαμβάνεται ὑπὸ σοδρᾶς συγκινήσεως, ὑπὸ συναίσθησεως ἀλλοκότως ὀξείας περὶ τοῦ τίς ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ του καὶ τίς ἡ ἀφορμὴ τῶν χειρίστων ὀδυνῶν του. Διὰ μίαν, ὡσεὶ ὑπὸ τὴν λάμπιν ἀστραπῆς, βλέπει καὶ κρίνει. Καὶ τρόμος τις γεννᾶται ἐν αὐτῷ, ὅστις δὲν προέρχεται μόνον ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ θανάτου· ὁ τρόμος

διὰ τὴν πράξιν του, διὰ τὸ ἀνεπανόρθωτον κακόν.

Ἐκείνη ἐξακολουθεῖ νὰ θρηνητῇ ἐναγκαλιζομένη αὐτόν, ὅπως κατὰ τοὺς ἀπομεικρυσμένους χρόνους, ὅτε κατεπαύνε τὴν λύπην του διὰ τρυφεροῦ ἀσπασμοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του. Τὴν ἀκούει θρηνοῦσαν. Συλλογίζεται πόσα δάκρυα ἔχυσεν, ἔχυσεν δι' αὐτόν, ἐξ αἰτίας του. Αὐτὴ δέ, ὡσανεὶ ἀίσθανομένη τοὺς λογισμούς του τοὺς ἐξεγειρομένους εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς ἐκείνης, ἀνεγείρει τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν περιβάλλει διὰ βλέμματος ἀπελπισίας καὶ ἔρωτος. Καὶ βλέπει τώρα, παρητηρεῖ μετ' ἐκπλήξεως τὰς κοίλας ἐκείνας καὶ ὠχρὰς παρειάς, τὸ μέτωπον ἐκεῖνο τὸ γηράσκον, τὰς πρόωρους ρυτίδας ἅς εἶχον ἐπ' αὐτοῦ χαράζει αἱ φροντίδες. Εἶνε ἔργα του αὐτά! Ἡ σκέψις αὕτη τὸν φλογίζει ἐνδομύχως ὡς κῆρυκ. Περιπαθῆς μεταμέλεια, φλογερὸς εἰκτος πληρῶσι τὴν καρδίαν του. Διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἠσθάνθη τὸν πόθον νὰ μὴ ἀποθάνῃ. Δὲν τὸ ἐπόθει ὁμῶς δι' αὐτόν. Νομίζει ὅτι ἄλλος τις καὶ οὐχὶ αὐτὸς ἔζησε τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο παρελθὸν καὶ ὅτι, ἂν ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἐπ' ὀλίγον ἀκόμη, θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ παρημυθῆσῃ, νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον ἐπραξεν ὁ ἄλλος, ὁ κακός, ὁ σκληρός.

Δάκρυα ρέουσιν εἰς τὰς παρειάς του· εἰ ὀφθαλμοὶ του ἀναζητοῦσι τοὺς τῆς συζύγου του. Καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του ἐκείνους ἐνυπάρχει τόση θλίψις, τόση μεταμέλεια, ἡ μετὰ τόσης ἐντάσεως ἐκφραζομένη σκέψις ὅτι πολὺ ἀργὰ τὸ ἐνόησεν! Αὐτὸ εἶνε τὸ φοβερώτερον. Οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ τώρα. Ἐν ἀπελπισίᾳ δέ, προσπαθῶν νὰ σφίγγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν λιπόψυχον ἀγκάλην του τὴν λατρευτὴν ἐκείνην εἰκόνα τῆς λύπης, λέγει μετὰ λυγμῶν:

— Ματθίλδη, σύζυγέ μου, συγχώρησέ με!

Πλὴν αὐτὴ ἐκ νέου ρίπτεται ἐπ' αὐτοῦ, ἀπομάσσει τὰ δάκρυά του διὰ περιπαθῶν ἀσπασμῶν καὶ λιχνίζουσα αὐτόν διὰ μητρικῶν θωπειῶν, ψιθυρίζει:

— Ἀγαπητέ μου, δυστυχῇ μου σύζυγε, δὲν τὸ ἠθελες!

ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ

[Κατὰ τὸν Stoy].

Τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον δημοσιευόμενον ἄρθρον εἶνε ἀνάλυσις τῆς παιδαγωγικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Stoy, καθηγητοῦ τῆς παιδαγωγίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γένης, πρὸ δεκατριετίας ἀποθανόντος. Ἡ ἀνάλυσις αὕτη, ὅσον ζηρὰ καὶ ἂν εἶνε, περιέχει ἐν τούτοις οὐχὶ μικρὰν διδασκαλίαν. Σήμερον, ὅποτε τὰ παιδαγωγικὰ ζητήματα ἀπτόνται τοσοῦτον τῆς ἐλευ-

θερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς θρησκευτικῆς, δὲν εἶνε ἀνωφελὲς νὰ λαμβάνῃ τις μέρος εἰς τὸ πεδῖον τῶν παιδαγωγικῶν ἀγώνων.

Ἡ παιδαγωγία εἶνε νέα ἐπιστήμη· δὲν ἀνέρχεται πέραν τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, καὶ ὁμῶς ἤδη εἶνε τοσοῦτον εὐρεῖα, ὥστε εἶνε ἀδύνατον νὰ σπουδάσῃ τις αὐτὴν κατὰ βάθος καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη. Οὐχ ἦσσαν εἶνε ἀναγκαῖον εἰς πάντα λόγιον νὰ κατέχῃ γενικὰς γνώσεις ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν παιδαγωγικῶν σπουδῶν, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξέδωκεν ὁ καθηγητῆς Stoy τὴν παιδαγωγικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν του, βάσιν ἔχουσαν τὸ παιδαγωγικὸν σύστημα τοῦ Ἐρβарт, σθηριζόμενον ἐπὶ νέας τινὸς ψυχολογίας, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ εἶνε ἀπλή καὶ ἀμετάβλητος, ἡ δὲ γνώμη τῶν διακρινόντων ἐν τῇ ψυχῇ διαφόρους δυνάμεις εἶνε μῦθος ψυχολογικός. Τὸ σύγγραμμά του Stoy, ὅπερ μαρτυρεῖ βαθυτάτην γνώσιν καὶ εὐρεῖαν παιδείαν, διαιρεῖ τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην εἰς τρία, τὴν φιλοσοφικὴν παιδαγωγίαν, τὴν ἱστορικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν.

Καὶ ἡ μὲν φιλοσοφικὴ παιδαγωγία ὀρίζει καὶ ἀναπτύσσει τὸ ἀντικείμενον, τὸν σκοπὸν, τὰς βάσεις, τὰ μέσα καὶ τὰ ὄρια τῆς ἀγωγῆς. Ἡ δὲ ἱστορικὴ ἐξετάζει τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγωγῆς, ὡς μέσον πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἐνεστώσης θεωρίας καὶ πράξεως τῆς παιδαγωγίας καὶ πρὸς διαφώτισιν τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αὐτῆς πορείας. Ἡ δὲ πρακτικὴ παιδαγωγία διδάσκει τὸ πῶς ἐφαρμόζονται ἐν τε τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῷ σχολείῳ αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφικῆς παιδαγωγίας καὶ τὰ μαθήματα τῆς ἱστορίας.

Ἀλλὰ πρὸς τοὺς τρεῖς τούτους μεγάλους κλάδους τῆς παιδαγωγίας ὁ Stoy συναρμολογεῖ καὶ τέταρτον, τὴν μεθοδολογίαν, ἣτις διδάσκει τὸν τρόπον, καθ' ὃν μορφοῦνται οἱ παιδαγωγοί, καὶ τὴν παιδαγωγικὴν φιλοσοφίαν.

Α'. Περὶ τῆς φιλοδοφικῆς παιδαγωγίας.

Ἡ ἀγωγή ἀντικείμενον ἔχει τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐπίτευξιν τῶν εἰδικῶν καὶ τοῦ γενικοῦ ἢ ὑψίστου αὐτοῦ σκοποῦ. Αἱ δὲ βάσεις αὐτῆς περιέχονται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ταῖς φυσικαῖς, πνευματικαῖς, ἠθικαῖς καὶ θρησκευτικαῖς αὐτοῦ ἀνάγκαις, καὶ ἐν τοῖς νόμοις, εἰτινες διέπουν τὴν συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ὄντος. Ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων, αἰτινες μεταλαμβάνουσι γνώσεων καὶ ἀρχῶν ἐκ τῆς ἀνατομικῆς, φυσιολογικῆς, ψυχολογικῆς, ἠθικῆς καὶ θεολογικῆς ἀνυψοῦνται οἱ δύο κύριοι κλάδοι τῆς φιλοσοφικῆς παιδαγωγίας, ἡ τελεολογία καὶ ἡ μεθοδολογία, ὧν ἡ μὲν πραγματεύεται περὶ τῶν εἰδικῶν σκοπῶν καὶ τοῦ γενικοῦ τῆς ἀγωγῆς, ἡ δὲ γνωρίζει ἡμῖν τὰ μέσα, τὰ ἀγόντα πρὸς τοὺς εἰρημένους σκοπούς.

Τελεολογία.— Η γνώσις εκείνου, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἱκανὸς νὰ παραγάγῃ ὡς ὄν φυσικόν, λογικόν, ἠθικόν καὶ θρησκευτικόν, εἶνε ἀναγκαίαν, ὅπως ὀρίσῃ τὸν σκοπὸν, εἰς ὃν δύναται νὰ φθάσῃ διὰ τῆς ἀγωγῆς. Πρέπει ἐπίσης ἐν τῷ ὄρισμῳ τοῦ σκοποῦ τούτου νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὸν σημερινὸν πολιτισμὸν καὶ τὰς εἰδικὰς ἀνάγκας, τὰς ὁποίας γεννᾷ οὗτος εἰς τὰς διαφόρους σφαίρας τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἐν ᾧ ὁ ἀνατρεφόμενος πρόκειται νὰ ζήσῃ.

Μεθοδολογία.— Τὰ τῆς ἀγωγῆς ἀποτελέσματα, τὰ ὑπὸ τῆς τελεολογικῆς ὀριζόμενα, ἐπιτυγχάνονται ἐμμέσως μὲν διὰ τῆς διαιτητικῆς καὶ τῆς διδασκαλικῆς, ἀμέσως δὲ διὰ τῆς ὀδηγητικῆς.

Ἡ διαιτητικὴ ἢ ἡ φυσικὴ ἀγωγή ὀφείλει ἐνθεν μὲν νὰ παρέχῃ τῷ σώματι πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ συντήρησις αὐτοῦ, ἐνθεν δὲ νὰ ἀναπτύσῃ τὰ ὄργανα αὐτοῦ κατὰ λόγον τῶν λειτουργιῶν, τὰς ὁποίας εἶνε προωρισμένα νὰ παρέχῃσι τῇ ψυχῇ. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ διαίτησις τῆς διαιτητικῆς εἰς ὑγιεινὴν καὶ γυμναστικὴν. Οἱ δὲ κανόνες τῆς διαιτητικῆς ἐξάγονται ἐκ τῆς πείρας τῆς κοινῆς ἐχούσης πρὸς τὰς ἀνατομικὰς, φυσιολογικὰς καὶ χημικὰς γνώσεις. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς εἰς τὰ ἄτομα ἢ διαιτητικὴ πρέπει νὰ τροποποιῆται κατὰ λόγον τῆς ἡλικίας, τοῦ φύλου καὶ τοῦ ἀτόμου.

Ἡ διδασκαλικὴ πραγματεύεται περὶ τοῦ διδάσκου, ὅπερ ἐξετάζει ἐν τῷ περιεχομένῳ καὶ ἐν τῇ μορφῇ αὐτοῦ· λαμβάνει δὲ ἀρχὰς καὶ ὀδηγίας παρὰ τῆς ψυχολογίας. Ἡ φύσις δὲ καὶ ἡ ἔκτασις τῆς διδασκαλικῆς ὀρίζονται ὑπὸ τῆς ἀνατροφῆς, τὴν ὁποίαν ἔχει τις ὑπ' ὄψιν. Ἡ διδασκαλικὴ ἐκλέγει ἐν τοῖς διαφόροις σταδίοις τῆς ἐπιστήμης ὅ,τι κάλλιον ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει τις. Αὕτη ὀρίζει τὸ ποσὸν τῆς διδασκαλικῆς ὕλης, συναρμολογεῖ αὐτὴν καὶ συνδέει εἰς ἓν ὅλον ὀργανικόν. Ἡ προσαρμογὴ τῆς διδασκαλικῆς εἰς τὸν μαθητὴν γίνεται ἢ διὰ τῆς ἀναλύσεως ἢ διὰ τῆς συνθέσεως. Οἱ δύο οὗτοι τρόποι παρήγαγον τὸ μὲν τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον, ἣτις κατέρχεται ἀπὸ τῆς γενικῆς ἰδέας εἰς τὰς εἰδικὰς, τὸ δὲ τὴν συνθετικὴν, ἣτις ἀνέρχεται ἀπὸ τῶν εἰδικῶν εἰς τὴν γενικὴν. Ὁ δὲ συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων μεθόδων παράγει τρίτην τινα, τὴν λεγομένην γενετικὴν ἢ σωκρατικὴν. Ἐκάστη τῶν μεθόδων τούτων καταφεύγει εἰς μέσα ἢ τρόπους ἰδιάζοντας, ὧν τὸ σύνολον καλεῖται *τεχνικὴ διδασκαλική*.

Ἡ ὀδηγητικὴ, ἢ ἡ ἀνάπτυξις τῆς βουλήσεως, εἶνε ἐπίσης ἀναγκαία εἰς τὴν ἀγωγήν ὡς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς νοήσεως. Ἡ δὲ ἀφετηρία τῆς ἀναπτύξεως ταύτης εἶνε ἡ γνώσις τοῦ χαρακτηρῆτος. Ἡ ὀδηγητικὴ λοιπὸν ἀρύεται καὶ αὐτὴ μέρος τῶν ἀρχῶν τῆς ἐκ τῆς ψυχολογίας· ἄλλως δὲ πορίζεται ἐκ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς.

Καθὼς ἡ ψυχολογία διακρίνει δύο στοιχεῖα ἐν τῷ χαρακτηρῇ, τὴν καθ' ὑποκείμενον βούλησιν, θεωρουμένην δηλονότι καθ' ἑαυτήν, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῆς δυνάμεις καὶ ἀρχὰς, καὶ τὴν καθ' ἀντικείμενον, θεωρουμένην κατὰ τὰς πράξεις, οὕτω καὶ ἡ ὀδηγητικὴ διαίρεται εἰς δύο κλάδους, τὸν μὲν πραγματευόμενον περὶ τῆς μορφώσεως τῆς καθ' ὑποκείμενον βουλήσεως, ἠθικῆς καὶ ἐλευθέρως, τὸν δ' ἕτερον ἀσχολούμενον περὶ τὴν καθ' ἀντικείμενον βούλησιν, τὴν ἐξωτερικὴν ἀγωγήν. Τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα πρέπει νὰ ἀναπτύσσονται ταυτοχρόνως καὶ ἀρμονικῶς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ ἠθικοῦ ἰδεώδους, ἣν ἀκολουθεῖ τις.

Ἡ ὀδηγητικὴ, εἴτε πρόκειται περὶ τῆς καθ' ὑποκείμενον εἴτε περὶ τῆς καθ' ἀντικείμενον βουλήσεως, προβαίνει κατὰ διάφορον τρόπον, καθόσον ἢ πρόκειται νὰ ἐγχαράξῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς τὰ προκαταρκτικὰ στοιχεῖα τοῦ χαρακτηρῆτος (ἐνέργειαν, αἰσθήματα, ἀρχὰς, κανόνες) ἢ πρόκειται νὰ οἰκοδομήσῃ ἐπὶ τῶν ἤδη ὑφισταμένων στοιχείων. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ μέθοδος εἶνε γενετικὴ, κατὰ τὴν δευτέραν παραινετικὴ. Ἐκαστὴ δὲ τῶν μεθόδων τούτων καταφεύγει εἰς ὀρισμένον τινα ἀριθμὸν μέσων, ἅπερ δύνανται νὰ συμπεριληφθῶσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς πειθαρχίας. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς κατὰ τὰς εἰδικὰς περιπτώσεις ἡ ὀδηγητικὴ πρέπει ὡσαύτως νὰ τροποποιῆται κατὰ λόγον τῆς ἡλικίας, τοῦ φύλου καὶ τοῦ ἀτόμου.

Β'. Περὶ τῆς ἱστορικῆς παιδαγωγίας.

Ἡ ἐνεστῶσα κατάστασις τῆς ἀγωγῆς, καὶ μάλιστα τοῦ σχολείου, εἶνε τὸ προῖον ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. Πρὸς κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀναπτύξεως ταύτης δεόμεθα τοῦ φωτὸς τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ὁ μοναδικὸς σκοπὸς τῆς ἱστορίας ἢ κατανόησις τῶν παρόντων· εἰς αὐτὴν ἐπιβάλλεται προσέτι νὰ παρασκευάσῃ τὸ μέλλον· τὸ ἔργον δηλονότι τῆς ἱστορίας εἶνε νὰ διαφωτίσῃ τὸ παρὸν διὰ τοῦ παρελθόντος οὕτως, ὥστε τὸ παρὸν πάλιν νὰ διαφωτίσῃ τὸ μέλλον.

Ἡ ἱστορικὴ παιδαγωγία ἀρύεται τὴν ὕλην αὐτῆς ἐκ τῆς ἱστορίας. Ἐπομένως ἡ ἱστορία εἶνε βοηθητικὸς κλάδος τῆς ἱστορικῆς παιδαγωγίας· τὸ αὐτὸ δὲ δύναται τις νὰ εἴπῃ καὶ περὶ τῆς φιλολογίας καὶ γεωγραφίας.

Ὁ γράφων ἱστορίαν τῆς παιδαγωγίας δύο κυρίας ὁδοὺς δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ· ἢ συλλέγει καὶ ἐκτίθει τὴν ποικίλην παιδαγωγικὴν ὕλην, ἣν εὕρισκε ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν χρόνων καὶ παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς ἢ καὶ ἐν ἐνὶ μόνῳ ἔθνει, ἢ περιορίζεται ἐν τινὶ εἰδικῇ παιδαγωγίᾳ καὶ ταύτης μόνον ἐκτίθει τὴν κατὰ καιροὺς ἀνάπτυξιν. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν γράφει *γενικὴν ἱστορίαν τῆς παιδαγωγίας*, κατὰ

δὲ τὴν δευτέραν *εἰδικὴν ἱστορίαν τῆς παιδαγωγίας*.

Εἶνε ἴδιον τῆς φύσεως τῆς παιδαγωγίας νὰ ἀναπτύσσεται ὑπὸ τὸ κράτος ἰδιαζουσῶν περιστάσεων καὶ διαφόρων ἀναγκῶν ἀνευ τινὸς διευθύνσεως καὶ ἀρχῶν πάντοτε ὀρισμένων. Ἐτέρωθεν δὲ ἀπαντᾷ τις ἀρχὰς, θεωρίας, μεθόδους, αἵτινες παράγονται καὶ διακρίνονται ἐκτὸς ἀνευ πρακτικῆς ἐφαρμογῆς. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν ἐν ἱστορίᾳ τινὶ τῆς παιδαγωγίας νὰ διακρίνη τις ἐκεῖνο, ὅπερ ἐφαρμόζεται καὶ πραγματοῦται ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ, ἐκεῖνο, ὅπερ μένει ἐν τῷ ἐδάφει τῶν θεωριῶν. Ἀπαιτεῖται προσέτι νὰ ἐκθέσῃ τὴν ἐνέργειαν, ἣν ἔχουσιν ἐξασκήσει ἐπ' ἄλληλα τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῆς παιδαγωγίας.

Γενικῶς ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐξασκοῦσι τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν τοσούτον εἰς τὴν θεωρίαν, ὅσον καὶ εἰς τὴν πράξιν. Ἐκ δὲ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἡ μὲν ἐπιτείνει περισσότερον τὴν θεωρίαν τῆς ἀγωγῆς, ἡ δὲ τὴν πράξιν. Μεταξὺ δὲ τῶν διαφόρων θεωριῶν, τῶν πολλὰς καὶ ἀντιφατικῶν, καὶ τῶν ποικίλων μεθόδων, ὁ ἱστορικὸς πρέπει νὰ τείνῃ πρὸς τὴν ἐνότητα οὐχὶ ὑποβάλλων τὰ γεγονότα εἰς τὰς ἀξιώσεις προκαταληφμένους τινὸς θεωρίας, ἀλλ' ἀκολουθῶν τὴν γενετικὴν ἢ σωκρατικὴν μέθοδον, ἣτις ἀρύεται τὴν διδασκαλίαν τῶν γεγονότων χωρὶς νὰ παραβιάζῃ αὐτὰ.

Αἱ εἰδικαὶ ἱστορίαι δύνανται νὰ ᾧσι πολυάριθμοι, καθόσον ὑπάρχουσι διάφορα στοιχεῖα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἀγωγῆς. Ἐνταῦθα μνημονεύμεν ἐκείνων μόνον, αἵτινες περιέχουσι τοὺς κυριώτερους κλάδους, ἧτοι τὴν *ἱστορίαν τῆς διαιτητικῆς παιδαγωγίας*, τὴν *ἱστορίαν τῆς διδασκαλικῆς παιδαγωγίας* καὶ τὴν *ἱστορίαν τῆς πρακτικῆς παιδαγωγίας*.

Ἡ μὲν ἱστορία τῆς διαιτητικῆς παιδαγωγίας περιλαμβάνει πᾶν ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὴν φυσικὴν ἀγωγήν· τροφὴν δηλονότι, οἰκισιν, ἐνδυμασίαν, γυμναστικὴν καὶ τινὰ ἄλλα στοιχεῖα. Ἐκτιθεῖσα τὰ διάφορα συστήματα τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους ἐπικρατήσαντα πρέπει νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τούτων τὸ δυνάμενον νὰ ἦ ὠφελίμον εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις. Ἡ δὲ ἱστορία τῆς διδασκαλικῆς παιδαγωγίας γνωρίζει ἡμῖν πᾶν ὅ,τι ἐιδιόχθη κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ κατὰ τινὰς μεθόδους ἐιδιόχθη καὶ διὰ τίνων τεχνικῶν μέσων. Ἐκαστος δὲ κλάδος διδασκαλικῆς δύναται ν' ἀπεβῇ τὸ ἀντικείμενον εἰδικῆς ἱστορίας. Ἡ δὲ ἱστορία τῆς ὀδηγητικῆς παιδαγωγίας ἀναφέρεται εἰς τὰς ἰδέας, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ μέσα, ἅτινα ἔχουσιν ὡς σκοπὸν τὴν μόρφωσιν χαρακτηρῆτος καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ βίου. Αὕτη γνωρίζει ἡμῖν τὰ ὄρια, μᾶλλον ἢ ἥττον στενὰ ἢ εὐρέα, ἐντὸς τῶν ὁποίων

ἐνομίσθη πρέπει νὰ περιορισθῇ ἡ ζωὴ τοῦ παιδός, ὅπως ἐργάζηται διὰ τὴν ἀγωγήν του. Ἡ πειθαρχία ἰδίως, αἱ ποιναὶ καὶ ἀμοιβαί, αἱ σπουδαῖαι ἀσχολίαι, αἱ ἀναψυχαί, αἱ παιδιὰ κλπ., ἀποτελοῦσι τὴν ἐξέτασιν καὶ σπουδὴν αὐτῆς. Τέλος ἡ ἱστορία τῆς πρακτικῆς παιδαγωγίας ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ σχολείου. Οἴκοθεν δ' ἐννοεῖται ὅτι ἕκαστον εἶδος σχολείου δύναται νὰ καταστή τὸ ἀντικείμενον ἱστορικῆς σπουδῆς καὶ μελέτης.

Γ'. Περὶ τῆς πρακτικῆς παιδαγωγίας.

Ἡ πρακτικὴ παιδαγωγία πραγματεύεται περὶ τῶν παιδαγωγικῶν καθιδρυμάτων, ἐν οἷς ἐνεργεῖται ἡ πραγματώσις τῆς θεωρητικῆς ἢ φιλοσοφικῆς παιδαγωγίας. Τὰ καθιδρύματα ταῦτα ἀνάγονται εἰς δύο, τὰ κυριώτατα, τὴν *οἰκογένειαν* καὶ τὸ *σχολεῖον*. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἐνεστικὴ καὶ τὸ παιδαγωγικὸν ἐνδιαίτημα ἢ οἰκοτροφεῖον, ὅπερ εἶνε εὐρυτέρα τις οἰκογένεια, χρησιμεῖον ὡς γέφυρα μετὰ γούσα ἀπὸ τῆς οἰκογενείας εἰς τὸ σχολεῖον.

Ἡ οἰκογένεια. Τὸ ἰδεῶδες τῆς καθ' οἶκον ἀγωγῆς καὶ οἱ διάφοροι σκοποί, τοὺς ὁποίους πρέπει αὕτη νὰ ἐπιδείξῃ, εἰσὶν ὀρισμένοι ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς παιδαγωγίας.

Τρία οὐσιώδη στοιχεῖα πρέπει νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ· τὸ αἶσθημα τῆς ἐνώσεως μετὰ τῶν ὄλων τῶν μελῶν· τὸ αἶσθημα τοῦ ὅτι ἅπαντα τὰ μέλη ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς κεφαλῆς· καὶ τρίτον ἡ τελεία γνώσις τῆς φύσεως τῶν παιδῶν ἀπὸ μέρους τῶν γονέων, τῶν ἀναδεδεγμένων τὴν ἀνατροφήν αὐτῶν.

Πρὸς ἐπίτευξιν τῶν τριῶν τούτων ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας πρέπει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τῶν ἐξῆς τριῶν σημείων. Πρῶτον ὀφείλει νὰ καταπνίξῃ πᾶν σπέρμα διχονοίας ἐν τῇ γεννήσει του καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ αἶσθημα τῆς ἀπ' ἀλλήλων ἐξαρτήσεως. Δεύτερον ὀφείλει ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ νὰ διατηρῇ τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν διὰ χειρὸς σθεναρῆς καὶ ἐπιμόνου χωρὶς τυρανίας καὶ ἰδιοτροπιῶν. Τρίτον ὀφείλει νὰ θέσῃ ἐπιμελῶς εἰς τὰ τέκνα του τὰς βάσεις τοῦ πνευματικοῦ, ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ βίου, σεβόμενος πάντοτε τὰς διαφόρους ἀπομικτότητας.

Ὅταν ἡ οἰκογένεια, ἀδυνατοῦσα νὰ ἐκπληρώσῃ μόνη τὸ παιδαγωγικὸν τῆς ἔργον, λαμβάνῃ εἰς ἐπικουρίαν παιδαγωγὸν ἢ οἰκοδιδάσκαλον, ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ τὴν μεγαλειότεραν προσοχὴν καὶ φροντίδα πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπικούρου τούτου, ὅστις ἀπόκειται νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῶν γονέων ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι.

Τὸ παιδαγωγικὸν ἐνδιαίτημα ἢ οἰκοτροφεῖον, τὸ παρὰ τοῖς γάλλοις «internat», εἶνε οἰκογέ-

νειά τις έπηξημένη. Τούτο πρέπει όσον εόν τε να άποτυπωθή προς την οικογένειαν. Η οικειότηης όμως μεταξύ των άποτελούντων την οικογένειαν ταύτην μελών δέν δύναται να καταστή μεγάλη· διότι η οικογένεια είνε οργανισμός τις φυσικός, ένφ τού παιδαγωγικόν ένδιαιτήμα είνε προσέγγισις τις προσωρινή μελών άνηκόντων εις διαφόρους οικογενείας. Ο άρχηγός λοιπόν ένός τούτου ένδιαιτήματος μόνον περιεσκεμμένην τινά αυθεντίαν δύναται να εξασκηση επί των μελών αυτού. Οι δέ μαθηταί τούτου έχουσι την συνάσθησιν, ότι δέν δύνανται να έχωσι την θέσιν και να χαίρωνται τά δίκαια του τέκνου. Τών δέ ύφισταμένων διαφορών μεταξύ της οικογενείας και του ένδιαιτήματος πρέπει να έχωσι συνείδησιν άπαντες και να λαμβάνωνται ύπ' όψει έν τω οργανισμώ και τη διευθύνσει του ένδιαιτήματος, όπερ πρέπει να ζητη τά μέσα της ίδιας ένεργείας έν τη καλή έκλογη και τη καλή έκτελέσει των μέσων της άγωγής. Διά τούτου μόνου κατορθώ να όεσπόση των διαφορών έπιρροών και να ύποβάλη ταύτας ύπό ένα κοινόν κανόνα. Θεραπεία φυσική, καλώς έννουμένη, τροφή ύγιεινή και έπαρκής, παιγνική και γυμναστική, σταθερά πειθαρχία, άλλ' έμφρων, ήθικη και θρησκευτική διευθύνσις, παρασκευάζουσα τους μαθητάς προς ύπερνίκησιν των πειρασμών, όστινες περιμένουσιν αυτούς έξωθεν· ίδού αί διατάξεις, αίτινες πρέπει να ήρσιθώσιν έν ταιαύτω παιδαγωγικώ ένδιαιτήματι.

Έπειδή οι μαθηταί εισερχόμενοι εις οικοτροφείον φέρουσιν εις αυτό διαφόρους έξεις και ιδιαιζούσας ιδέας και γνώμας, αίτινες δέν είνε δυνατόν να θεθώσιν όλαι ύπό τόν έλεγχον και την έπιτήρησιν, και να άλλιοθώσιν, συμβαίνει πολλάκις να ύπεισδύη ή δυσάρεσκεια εις τινας κεφαλάς κατά την διδασκαλίαν, την δίαίταν και την πειθαρχίαν, και έκ ταύτης γεννώνται φανεραί ή άπόκρυφοί έναντιότητες. Έπίσης ή διαφορά της ήλικίας εισάγει εύκόλως τού κακόν πνεύμα των διακρίσεων και την πίσιν των μικρών και άσθενών ύπό των μεγάλων και ισχυρών. Πρός καταπολέμησιν των κακών τούτων όφείλουσιν οι προϊστάμενοι και οι βοηθοί αυτών να διατελώσι πάντοτε εις σχέσιν ταιαύτην προς τους μαθητάς, ώστε να ακολουθώσι και έπιτηρώσι τάς διαφόρους έκφάνσεις του βίου αυτών, και ούτω να δύνανται να επαναφέρωσι τούτον εις την εύθειαν όδόν, όσάκις άπομακρύνεται αυτής.

Οι όροι της εύημερίας του οικοτροφείου δέν πληρούνται πανταχού μετά της αυτής εύκολίας. Είνε εύκολώτερον να έκπληρωθώσιν εις οικοτροφείον θηλέων ή άρρένων· εις έλεύθερον ή ύπαγόμενον εις δημοσίαν διοίκησιν. Όπωςόποτε όμως άμφότερα έχουσι τάς εύχειρίας των και τάς δυσχειρίας των.

Ένδιαιτήματά τινα, ως τά όρφανοτροφεία, τά καταστήματα των άναπήρων παιδών, των τυφλών, των κωφάλαλων, πρέπει να ώσιν οργανωμένα και να διευθύνωνται κατ' ιδιαιζούσάν τινα παιδαγωγίαν, κατάλληλον προς τάς ίδιας έκάστου ανάγκας.

Τό σχολείον. Τό σχολείον άνευ οικοτροφείου είνε έφαρμογή της κατανομής ή διαίρέσεως της παιδαγωγικής έργασίας. Τό ιδιαιζόν αυτού έργον είνε να παράσχη εις τόν μαθητήν την πνευματικήν καλλιέργειαν, ής έχει ούτος ανάγκην. Έν τω σχολείω διακρίνονται δύο κύριοι παράγοντες· ή σχολική ύπηρεσία και ή αυθεντία ή διοίκισις.

Η σχολική ύπηρεσία περιλαμβάνει την διδασκαλίαν μετά παντός ό,τι συνδέεται μετ' αυτής, την διοίκησιν, την πειθαρχίαν και τάς σχέσεις του διδασκάλου μετά της οικογενείας και των άρχών. Όταν τό σχολείον περιέχη πλείονας κλάσεις και πλείονας διδασκάλους, ή ύπηρεσία καθίσταται πολυπλοκώτερα διά νέων σχέσεων. Τότε δεΐται διευθυντού κανονίζοντος τάς διαφορους του σχολείου ένεργείας, χωρίς να έπεμβαίνη έκάστοτε εις την νόμιμον έλευθερίαν των ύφισταμένων αυτώ. Η διοίκησις του σχολείου άναπτύσσει την ένέργειαν αυτής έν τη διοργανώσει, τη προικοδοτήσει, τη διακανονίσει και τη έποπτεία. Η διοργάνωσις πρέπει να ύπολογίξη τάς ανάγκας, τάς όποιας γεννά ή πολιτισμός εις την κοινωνίαν· άλλ' έπίσης πρέπει να λαμβάνη ύπ' όψει τάς ήθικας, θρησκευτικάς και φιλοσοφικάς άρχάς, αίτινες πρέπει να χρησιμεύωσιν ως βάσις πάσης άγαθής πνευματικής άγωγής.

Η του σχολείου προικοδοτήσις προνοεί περι των υλικών και οικονομικών αναγκών του σχολείου· πρέπει δέ να έπαγρυπνη, όπως ούδεμία ύπηρεσία του σχολείου έκτελήται μετά δυσχειρείας και όδύνης.

Η διακανονίσις πρέπει να ύπολογίξη κατά μέτρον εύθύτητος τά δίκαια και τάς ανάγκας της οικογενείας, της κοινωνίας, του Κράτους, της Έκκλησίας και των διδασκάλων του σχολείου. Έπειδή δέ ή οικογένεια άσκει επί του παιδός τά ιερώτερα δίκαια, ή διοίκησις του σχολείου όφείλει κατά πρώτον λόγον να ίκανοποιή τά δίκαια ταύτα. Όπως έκπληρώση δέ προσηκόντως τό έργον της, πρέπει να ένεργη μετά πολλής συνέσεως και να συγκροτη έπιτροπάς, συμβούλια και συνόδους, έν αίς να συζητώνται μετ' έπιστασίας πάντα τά σπουδαία ζητήματα, τά άφορώντα εις τό σχολείον.

Η δέ έποπτεία έπιβάλλεται, όπως έπαγρυπνη επί της σχολικής ένεργείας ούτως, ώστε να συγκρατη αυτή ή να επαναφέρη αυτήν έντός των διαγεγραμμένων όρίων του κανονισμού και του προγράμματος. Ούδέποτε όμως πρέπει αυτή

να μεταπίπτη εις τυραννίαν όχληράν και βλαβήν τούς διδασκάλους.

Δ'. Περί της μορφώσεως παιδαγωγών.

Η ανάγκη ειδικής προπαρασκευής προς τό παιδαγωγικόν στάδιον είνε σήμερα κοινώς άνεγνωρισμένη. Ο Stoy φρονει ότι τό ανώτερον διδασκαλείον πρέπει να είνε προσητημένον εις τό πανεπιστήμιον, καθόσον ή παιδαγωγία σχέσιν έχουσα προς τάς περισσοτέρας έπιστήμας και ίδια προς την ψυχολογίαν, την ανθρωπολογίαν, την ήθικην, την φιλοσοφίαν και την θεολογίαν, δέν είνε δυνατόν να διδαχθη έπιστημονικώς μετά άποτελέσματος ή συμβαδίζουσα μετά των λοιπών πανεπιστημιακών σπουδών. Οίσοδήποτε δέ και άν ή ό βαθμός της διδασκαλίας, τό καθήδρυμα, έν φ γίνεται ή προπαρασκευή του νέου παιδαγωγού, πρέπει τό μέν να συμπληρωι τάς σπουδάς αυτού, τό δέ να παρέχη αυτώ τό παιδαγωγικόν ήθος, του όποιου ούτος έχει ανάγκην.

Αί συμπληρωτικά σπουδαί του νέου παιδαγωγού πρέπει να περιστέλλωνται όσον τό δυνατόν διά των προπαρασκευαστικών, όπως άφήνται χρόνος προς μόρφωσιν του παιδαγωγικού ήθους.

Ός προς τούτο δέ ή νέος παιδαγωγός όφείλει να καταστήση έαυτόν ίκανόν, ώστε να έξομοιωθη προς τόν κύκλον των ιδεών των συμμαθητών του, να προσαρμόση προς τούτον την διδασκαλίαν του και τά παιδαγωγικά αυτού μέσα, και να έχη συνείδησιν παντός, ό,τι άγαθόν ή έλαττωματικόν περικλείει ή διδασκαλία του, όπως δύναται να εργαζήται ένδελεχώς προς τελειοποίησιν αυτής.

Αί θεωρητικά σπουδαί, αί αναγκαίαι προς τό παιδαγωγικόν ήθος του παιδαγωγού, διακρίνονται εις γενικάς και ειδικάς. Αί πρώται περιλαμβάνουσιν όλον τό πεδίο της παιδαγωγίας· αί δεύτεραι αναφέρονται εις τό είδος του σχολείου, όπερ έχει ύπ' όψει ειδικώτερον ή νέος παιδαγωγός. Οίκοθεν έννοείται ότι αί γενικά σπουδαί πρέπει να ώσι μάλλον περιωρισμένα και όλιγώτερον σοφαί έν τω προκαταρκτικώ διδασκαλείω ή έν τω ανώτερω.

Όπως μορφωθη ή νέος παιδαγωγός εις τό έργον της διδασκαλίας και εις την διοίκησιν του σχολείου, είνε ανάγκη ένός σχολείου άσκήσεων, προτύπου σχολείου, προσκειμένου τω διδασκαλείω ή τη παιδαγωγική σχολή του Πανεπιστημίου, έν φ να παραδίδωσι μαθήματα οι νέοι παιδαγωγοί ύπό τάς όψεις πεπειραμένου καθηγητού, ίκανά να έξοικειώσωσιν αυτούς προς όλα τά μέρη της διδασκαλίας και προς την διοίκησιν του σχολείου. Τά μαθήματα ταύτα πρέπει να παρασκευάζωνται μετ' έπιμελείας κατά τους κανόνας και τάς άρχάς της θεωρητικής παιδαγωγίας και είτα να ύποβάλλωνται εις την κρίσιν και τόν έλεγχον του καθηγητού και των συμμαθη-

τών του διδάσκοντος. Έκ περιτροπής δέ ή διδάξας μαθητής πρέπει να παρίσταται εις τά ύπ' άλλων συμμαθητών του διδασκόμενα και να φέρη την περί αυτών κρίσιν του. Ούτω μαθάνει και να διδάσκη και να κρίνη περί της άξίας ή των άτελειών ένός μαθήματος και περί της διοικήσεως του σχολείου.

Η περί της παιδαγωγικής ανάπτυξεως των παιδαγωγών μέριμνα πρέπει να έκτεινηται πέραν της έν τω διδασκαλείω διαμονής αυτών· καθόσον ή πείρα απέδειξεν ότι ή παιδαγωγός εύκόλως χαυνούται και άπεσβάλλει τόν ζήλον, εάν μη παρορμαται και ένθαρρύνεται έν τη έξασκήσει του έργου του· τά καταλληλότερα δέ μέσα προς διατήρησιν και άνόρθωσιν του ζήλου του είσιν ή άνάγνωσις παιδαγωγικών συγγραμμάτων, αί συνεντεύξεις, οι σύλλογοι, αί συνελεύσεις και αί περιηγήσεις των παιδαγωγών.

Η παιδαγωγία, καθ' άπέδειχθη, κατέχει σήμερα σπουδαιότητα έν τω έδάφει των έπιστημών, και δέν δύναται τις να τη διαφιλονικήση τό δικαίωμα του να άποτελη ίδιαν έπιστήμην, διάφορον της φιλοσοφίας και θεολογίας· και τσοούτω μάλλον, όσω τό στάδιον αυτής όσημέραι εύρύνεται. Και δέν είνε μόνον εύρεία έπιστήμη ή παιδαγωγία, άλλ' είνε τά μάλιστα σπουδαία διά την έφαρμογήν αυτής έν τε τη εκπαίδεψει και τη άγωγη. Τό σχολείον είνε σήμερα δύναμις κοινωνική, ένδιαφέρει δέ τό κοινόν να γινώσκη πώς μεταχειρίζεται αυτή την δύναμιν και έπιρροήν της. Διά τούτο θέλομεν σημειώσαι έν τέλει διά βραχείων τόν σημερινόν χαρακτήρα του σχολείου ως και τόν κοινωνικόν κίνδυνον τόν έξ αυτού άπορρέοντα.

Ός έπιστήμη ή παιδαγωγία ζητεί να άσκήση ήθικοποιόν δύναμιν· έπομένως ούδέν έχει έν έαυτή τό πολέμιον προς τό Ευαγγέλιον. Έκαστος είνε έλεύθερος να ύπαγάγη ταύτην είτε εις τάς φιλοσοφικάς είτε εις τάς χριστιανικάς αυτού άρχάς. Άλλ' εάν από του θεωρητικού έδάφους μεταβώμεν εις τό πρακτικό, δέν να παρατηρήσωμεν, ότι ή πρακτική παιδαγωγία, εις χείρας ούσα έγκοσμίων δυνάμεων, ώθει τό σχολείον προς έπίδιώξιν γηίνων σκοπών· όταν δέ αυτή γίνηται μέσον, όπως κερδαίνη τις τόν άρτον του εύκολώτερον ή όπως παρασκευάζη την βλαστώνην και την ήδονήν, ώθει τότε τόν λαόν εις ύλισμόν, δυνάμενον να συντελέση εις την ταπεινώσιν της ήθικής και να παραγάγη τους χειροτέρους καρπούς. Συμφέρι λοιπόν να άντενεργώμεν κατά της κερδοσκοπού ροπής του σχολείου και να εργαζώμεθα προς διατήρησιν του ήθικου και χριστιανικού αυτού χαρακτήρος. Δέν θα ήδυνάμεθα καλλίον να αισθανθώμεν την ανάγκην του να στηριζώμεν την πρακτικήν παιδαγωγίαν επί τινος θετικής πίστewς, είμη άπο-

μνημονεύοντες τούς ἐξῆς λόγους τοῦ 'Ραϋμόνδου Thamin, ελλημενούς ἐκ τοῦ εἰσαγωγικοῦ αὐτοῦ μαθήματος περὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς παιδαγωγίας.

« Δὲν εἶνε δυνατόν, εἶπε, νὰ ἠθικοποιήσῃ τις ἄνευ θρησκευτικῆς πίστεως. Μεθ' ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων νόμων καὶ τοῦ σοφοῦ αὐτῶν ὀργανισμοῦ θὰ δυναθῆτε ἴσως νὰ μορφώσητε τιμίους ἀνθρώπους, οὐχὶ ὅμως καὶ συνειδήσεις. Δὲν ὑπάρχει μᾶλλον ἀνεξάρτητος παιδαγωγία ἢ ἀνεξάρτητος ἠθική. Δὲν οἰκοδομεῖ τις ἐπὶ τοῦ κενοῦ. Οἱ σκεπτικοί, οἵτινες θὰ ἠγαριστοῦντο εἰς τὴν γέννησιν ἀθρήσκου τινὸς παιδαγωγίας, καὶ οἵτινες προβάλλουσι τὸ παράδειγμα τῆς ἐκείνων ἠθικότητος ὡς ἐγγύησιν τῆς ἄνευ Θεοῦ καὶ ἄνευ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἠθικῆς αὐτῶν, σφιστεύονται. Δὲν μας λέγουσι πόθεν ἐγένετο ἡ ἠθικότης αὕτη, ἥτις ὑφίσταται ὡς ἀποτέλεσμα ἄνευ αἰτίας; τίνων ἐξέων, τίνων ἐπενεργειῶν εἶνε ἡ ὑποστάθμη; Δὲν μας λέγουσι τίνος ἀγωγῆς ἔτυχον οὗτοι καὶ τίνα ἠθικὴν ἀτμόσφαιραν ἀνέπνευσαν; Τέκνα χριστιανῶν γονέων ἀπέριψαν τὸν τύπον τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν πίστεως, διετήρησαν δὲ τὴν εὐεργετικὴν αὐτῆς ἐντύπωσιν. Ζῶσιν ἐν κόσμῳ γέμοντι ἰδεῶν, τῶν ὁποίων τὸ μόλυσμα εἰσέδυσεν εἰς αὐτοὺς ἄκοντας. Μένουσι δὲ ἐν ἠθικῇ κοινωνίᾳ μετ' ἐκείνων, οἵτινες ἀντίστανται εἰς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ θρησκευτικὰς αὐτῶν ἰδέας, μὴ ἀμφιβάλλοντες περὶ ἐκείνου, ὅπερ παρέχουσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς των. « Ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν, ἀνέκραξεν εἰς τῶν δικαστηρίων καὶ εἰλικρινεστέρων τούτων ἀνδρῶν, ὁ Ρενάν, πολλάκις εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀποβεβλημένους τύπους ὀφείλομεν τὰ λείψανα τῆς ἀρετῆς μας. Ζῶμεν ἐκ τίνος σκιᾶς, ἐκ τῆς ὁσμῆς μύρου ἀγγείου κενοῦ· κατόπιν ἡμῶν θὰ ζήσωσιν ἄλλοι ἐκ τῆς σκιᾶς ταύτης. » Τίς νομοθέτης τῆς ἀγωγῆς ἤθελε τολμήσει νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τοῦ ἠθικοῦ θύτου μέλλοντος; Ὅταν ἡ κληρονομία τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καταστραφῇ ὑπὸ τῆς κληρονομίας τῆς ἀπιστίας καὶ οἱ θετικισταὶ δὲν θὰ ἔχωσι πλέον ἄλλην ἠθικὴν ἀρχὴν ἢ τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅτι δύο ἐπὶ δύο κάμνουσι τέσσαρα, δὲν θὰ ἐξαγάγωσιν ἐπὶ τέλος τὰ συμπεράσματα ἐκεῖνα, ὅπερ τινὲς λογικευόμενοι λίαν ἐσπευσμένως ἔχουσιν ἤδη ἐξαγάγει ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀρνήσεων; »

(Ἐκ τῆς Revue religieuse de la Suisse «Le Chrétien Evangelique»).

Δ. ΜΑΡΙΝΟΣ

ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΠΩΣ ΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Πλειστοὶ συγγραφεῖς, καὶ ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων, κατέστησαν οὐχ ἥττον γνωστοὶ διὰ τοὺς παραδόξους τρόπους των κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐργασίας των.

Ὁ φιλόσοφος Καρτέσιος ἔμενε κεκλιμένος, ἀκίνητος, ἐνῶ ἔγραφεν. Ὁ Μίλτων συνέθεσε τὸν « Ἀπολεσθέντα Παράδεισον » περιτυλιγμένος εἰς παλαιὸν μάλλινον μανδύαν, ἴσως διὰ νὰ τηρηθῆται ἐν ὠρισμένη θερμοκρασίᾳ.

Ὁ Σίλλερ κατέφευγεν εἰς πρωτοτυπώτερον στρατήγημα, διὰ νὰ τηρῇ συγκεντρωμένον τὸ αἷμα ἐν τῇ κεφαλῇ· ἐκράτει τοὺς πόδας του ἐντὸς πάγου· δὲν ἠδύνατο νὰ γράψῃ ἄλλως.

Ὁ Σατωδριάνδος, ὑπαγορεύων τὰ ἄρθρα του εἰς τὸν γραμματέα του, περιεπάτει γυμνόπους ἐπὶ τῶν παγερῶν πλακῶν τοῦ δωματίου του.

Ὁ νομοδιδάσκαλος Κούζας δὲν ἠδύνατο νὰ ἐργασθῆ ἀποτελεσματικῶς ἢ ἐξηπλωμένος μακρὺς πλατὺς πρόμυτα ἐπὶ τάπητος.

Ὁ Σαρδοῦ ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει, καθ' ἣν ὦραν ἐργάζεται, ἀφαιρῆ τῆς κεφαλῆς του τὸν μαῦρον βελούδινον σκούφον του.

*

Εἰς μηχανεύματα, ὡς τὰ ἀνωτέρω, προσφεύγουσι συνήθως οἱ ἀναιμικοί. Ἄλλ' οἱ ἀπολαύοντες σωματικῆς εὐρωστίας συγγραφεῖς, διὰ νὰ κυκλοφορήσῃ τὸ αἷμα των, καταφεύγουσιν εἰς ἀθλητικὰ ἀσκήσεις.

Ὁ γάλλος ποιητὴς Ἀρκουρ, πρὶν ἀρχίσῃ νὰ γράψῃ, παραδίδεται εἰς τὴν πυγμαχίαν, καὶ ἀνεγείρει ἀλτήρας.

Εἰς ὅμοια γυμνάσια καταφεύγει καὶ ὁ ποιητὴς Ρισοαίν.

Ὁ μέγας ποιητὴς τῆς Προβινγκίας Μιστρόλ συνθέτει τοὺς στίχους του περιπατῶν. Τὴν αὐτὴν μέθοδον μετεχειρίσθη, ὡς ἠκούσαμεν, ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ « Ὄρκου » του καὶ ὁ ἡμέτερος Μαρκορᾶς.

Ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, ἐν τῷ πυρετῷ τῆς συνθέσεως, ἐδάδιζεν, ἀεικίνητος. Ἐγραφε δὲ ὄρθιος, ρίπτων χαμὰ τὰ χειρόγραφα, ἅτινα τοιουτοτρόπως συνεπικουροῦντο εἰς σωρὸν τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

*

Καὶ ἄλλοι διακεκριμένοι λογοτέχνη ἐκ τῶν συγχρόνων καταφεύγουσιν εἰς τὴν κίνησιν, ἵνα διευκολύνωσι τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἐνέργειαν. Ὁ Κάτουλλος Μανδῆς κάθεται εἰς τὸ γραφεῖόν του, μετὰ μακρὸν περίπατον κατὰ μῆκος καὶ πλάτος τοῦ σπουδαστηρίου του.

Ὁ περίπατος πολλάκις καθίσταται ἀπαραίτητος ἀνάγκη εἰς τοὺς συγγραφεῖς. Ὁ πολὺς Ἀμπέρ δὲν ἠδύνατο σαφῶς νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ τὰ κάλλιον ὑπ' αὐτοῦ γινωσκόμενα, ἂν μὴ ἐπήρχετο αὐτῷ ἀρωγὸς ἡ κίνησις τοῦ σώματος. Μόλις ἐκάθητο πρὸ γραφείου, τὸν ἐγκατέλειπεν ὁ οἶστρος, αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις του ἐξουδετεροῦντο. « Τὸ νὰ κάθασαι, ἔγραφε, πρὸ τραπέζης, μετὰ τὴν πένναν εἰς τὸ χέρι, εἶνε τὸ μᾶλλον ἄχαρι, τὸ μᾶλλον κοπιῶδες τῶν ἐπαγγελμάτων ».

*

Ἄλλοι πάλιν συγγραφεῖς δὲν ἐργάζονται ἢ ἐν τῷ θορύβῳ ἄλλοι ὑπὸ ἀπλετοῦ φωτός.

Ὁ ποιητὴς Βερλαίν συνέθετε τοὺς στίχους του ἐν τῇ τύρῃ τοῦ καφενείου. Καὶ δὲν εἶνε μοναδικὸν τὸ παράδειγμά του ἐν ταῖς ἱστορίαις τῶν φιλολογικῶν.

Εἰς τὸν θόρυβον ἀρέσκονται μελοποιοὶ τινες ἐκ

τῶν διασημοτέρων. Ὁ Κιμαρόζα τὰ ὠραιότερα μέρη τῶν μελοδραμάτων του ἐνεπνέετο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου. Ὁ Saint-Saëp. ὠμολόγησεν ὅτι ἡ μουσικὴ του ἐμπνευσίς ἐξήπτετο ὁσάκις εὕρισκετο μετὰ τοῦ πλήθους.

Καθηγητὴς τις τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων δὲν ἠδύνατο νὰ παραδώσῃ ἢ ὑπὸ τὸ κράτος ἀπεριγράπτου θορύβου. Ὅσάκις ἤθελαν νὰ τὸν τιμωρήσουσι οἱ μαθηταὶ του, ἐτήρουν νεκρικὴν σιωπὴν. Τότε ὁ καθηγητὴς ἔμενε ἀναυδός.

*

Ἄλλη συνήθεια, ἀνάγκη ἢ μανία τῶν συγγραφέων, εἶνε ἡ μετὰ ζῶων ἀναστροφή.

Ὁ Βωδελαίρ, καὶ ὁ Θεόφιλος Γωτιῆ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐργασθῶσιν ἢ ἐπὶ παρουσίᾳ γάτων. Ὁ τελευταῖος δωδεκάδα ὄλων ἀνέτρεφεν ἐξ αὐτῶν. Ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας ἐργάζεται καὶ ὁ Φραγκίσκος Κοπέ.

Ὁ μυθιστοριογράφος Λέων Κλαδέλ ἔγραφε φερῶν ξυλοπέδιλα ἐν ὑπερώῳ μετὰ τῶν σκύλων του. Κατὰ διαλείμματα ἐγειρόμενος περιεπάτει, συνοδευόμενος πάντοτε ἀπὸ τοὺς σκύλους του.

*

Ἡ ἐν ὑπαίθρῳ μόνωσις εἶνε τὸ ἀποκλειστικὸν καταφύγιον ἄλλων. Ὁ διηγηματογράφος Ἐσπαρβὲς ἐξέφρασε τὴν ἀνάγκην ταύτην ὡς ἐξῆς: « Δὲν δύναμαι νὰ γράψω ἢ μόνον ἐν τῇ ἐξοχῇ ὑπὸ τὸ κράτος σιωπῆς πολλῶν χιλιομέτρων. »

Ὁ Μονταίγιος, ὅταν τοῦ ἤρχετο ἡ ἐμπνευσίς, ἔφευγε τρέχων τῆς οἰκίας του, καὶ ἐκλείετο ἐντὸς παλαιῦ πύργου, εἰς τὸν ὁποῖον οὐδεὶς εἰσέδυσεν.

Ὁ φιλόσοφος Ρουσσώ ἐμελέτα ἐν τῇ ἐξοχῇ ὑπὸ τὸν ἥλιον, βοτανολογῶν. Διὰ νὰ μὴ ἐπικοινωνῇ πρὸς τοὺς κύκλω θορύβους, ἐσφράγιζε τὰ ὄτα διὰ βάμβακος.

Ὁ Βαλζάκ καὶ ὁ Μυσσέ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐργασθῶσιν ἢ ὑπὸ τὸ φέγγος πολυαριθμῶν κηρίων. Τὸ αὐτὸ πράττει καὶ ὁ Ζολᾶ.

ΜΕΓΑΛΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

ΕΚ ΜΙΚΡΩΝ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ

Βασίλισσα καὶ ὑπήκοος.

— Καὶ ποῖος εἶσαι σύ, ἔλεγεν ἡ Βασίλισσα τῆς Σκωτίας Μαρία εἰς τὸν Κνώξ, τὸν μέγαν θρησκευτικὸν μεταρρυθμιστὴν, ποῖος εἶσαι σύ, ὅστις νὰ δίδῃς μαθήματα εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ εἰς τὴν ἡγεμονίδα τοῦ τόπου τούτου;

— Κυρία, ἀπεκρίθη ἀτάραχος ἐκεῖνος, εἶμαι ὑπήκοος γεννηθεὶς εἰς τὸ αὐτὸ βασίλειον.

Ὁ Βάλτερ Σκὼτ καὶ ὁ οὐκύλος.

Ὁ μέγας ἄγγλος συγγραφεὺς Βάλτερ Σκὼτ, ὅτε ἦτο ἀκόμη παῖς, εἶδεν ἡμέραν τινὰ μέγαν σκύλον ἐρχόμενον κατ' ἐπάνω του· αὐτὸς τότε κύψας ἤρπασε μέγαν λίθον, ὃν ἐξεσφενδόνισε κατὰ τοῦ ζώου καὶ ἔθραυσε τὸν πόδα του.

Ἄλλ' ὁ σκύλος ἀντὶ νὰ μνησικακήσῃ ἐσύρθη ὅπως ἠδύνατο μέχρι τῶν ποδῶν τοῦ Βάλτερ Σκὼτ

ζητῶν ταπεινῶς προστασίαν καὶ θεραπείαν τοῦ τραύματος.

Ἡ μνήμη τοῦ μικροῦ τούτου συμβεβηκότος παρεκλούθησε καθ' ὅλον τὸν βίον τὸν ἐνδοξον συγγραφέα, ὅστις πάντοτε μετὰ τύψεων συνειδότης ἀφηγεῖτο αὐτὸ προσθέτων:

— Τοιαῦτα συμβάντα κατὰ τὴν νεότητά, ἐφ' ὧν νὰ γνωρίζῃ τις νὰ σκέπτεται, ἔχουσι βραδύτερον μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος.

ΓΝΩΜΑΙ

ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ

Καλοῦ γήρως θεμέλιον ἢ ἐν παισὶν τῶν σωμάτων εὐεξία· καθάπερ οὖν ἐν εὐδία τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα προσήκε παρασκευάζειν, αὐτῶς ἐν νεότητι τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν σωφροσύνην ἐφῶδιον εἰς τὸ γῆρας ἀποτίθεσθαι.

Πλούταρχος

Δύναται νὰ ὑπάρῃ ἀρετὴ ἄνευ εὐτυχίας· δὲν πιστεύω ὅμως ὅτι ὑπάρχει εὐτυχία ἄνευ ἀρετῆς. Ἐξ ὅλων τῶν εἰδῶν τῆς εὐδαιμονίας οὐδὲν δύναται νὰ ἐξισωθῆ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἢν παρέχει ἢ ἐξ ἀμέμπτου συνειδήσεως πηγαζούσα ὑπερηφάνεια.

Αἰμίλιος Γραβδῖνος

Ὅταν ὁ φίλος μου εἶνε δυστυχῆς, πηγαίνω νὰ τὸν εὐρω· ὅταν εἶνε εὐτυχῆς, τὸν προσμένω.

Πετιέ

Πρωτεύων ἔθνος εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει τὰ καλύτερα σχολεῖα· καὶ ἂν δὲν εἶνε εὐδαίμονον τοιοῦτο, θὰ γείνη αἰθρῖον.

Γοῦλιος Σίμων

ΥΓΙΕΙΝΗ

ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Μικρὰ ζητήματα

— Ποῖαν ἐπίδρασιν ἔχει τὸ φωταέριον ἐπὶ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων;

Ἐὰν τὸ εἰσπνέῃ τις κατὰ μικρὰς δόσεις, φέρει κεφαλαλγίαν, ζάλην, ἔμετον, ἐὰν δὲ παραταθῇ ἢ εἰσπνῆ, ἀπώλειαν τῆς μνήμης καὶ τῆς ἐν γένει ἀντιλήψεως.

— Τάραχουσιν ἄνθρωποι δεξιόφθαλμοι καὶ ἀριστερόφθαλμοι;

Βεβαίως πολλοὶ ἄνθρωποι ἔχουσιν ἰσχυρότερον τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἐνῶ βλέπουσι διὰ τῶν δύο, παρατηροῦσιν ὅμως πράγματι διὰ τοῦ ἐνός. Ὑπάρχουσι μάλιστα τινες, οἵτινες σκοπεύοντες δι' ὀπλοῦ ἀναγκάζονται νὰ στηρίζωσι τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ στήθους ἵνα μεταχειρισθῶσι τὸν ἀριστερὸν ὀφθαλμὸν πρὸς σκόπευσιν. Παρατηρήθη ὅτι αἱ γυναῖκες εἶνε μᾶλλον ἀριστερόφθαλμοι, δεξιόφθαλμοι δὲ οἱ ἄνδρες. Δὲν ἐξηκριδύθη ἀκόμη κατὰ πόσον ἢ τοιαύτη ὑπεροχὴ τῶν ἀριστερῶν μυῶν εἶνε τοπικὴ μόνον ἢ γενικὴ ἐφ' ὅλου τοῦ σώματος.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΚΑΘ' ΗΜΕΡΑΝ ΒΙΟΥ

Διὰ τὰ πολὺ θερμὰ δωμάτια.

Εἰς δωμάτιον τοῦ ὁποῦ ἡ θερμότης εἶνε υπερβολικὴ θέσατε μέγα καὶ πλατύστομον ἀγγεῖον πλήρες ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἀλλάσσετε δις καὶ τρίς. Ἡ θερμοκρασία τοῦ δωματίου θὰ ἐλαττωθῇ ἐπαισθητῶς.

Κατὰ τῆς θερινῆς ἀϋπνίας.

Διὰ τοὺς πάσχοντας ἐξ ἀϋπνίας κατὰ τὸ θέρος τὸ ἀριστον ὑπνωτικὸν εἶνε ἐν ψυχρὸν λουτρὸν πρὸ τοῦ κατακλιθῆαι.

Ἡ γλυκερίνη διὰ τὰ ἐγκαύματα.

Κατὰ τὰς δοκιμὰς διακεκριμένου γερμανοῦ ἱατροῦ τὸ ἀριστον φάρμακον διὰ τὰ ἐγκαύματα εἶνε ἡ γλυκερίνη τεθειμένη ἐπ' αὐτῶν.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ἡ ἐκ τοῦ καφέ δηλητηρίασις.

Ὅτι ἡ κατάχρησις τοῦ καφέ καθίσταται βαθμηδὸν πηγὴ δηλητηρίασεως ἐκδηλουμένης δὲν εἶνε πολὺ γνωστὸν καὶ ὅμως τὸ πάθημα τοῦτο εἶνε συνηθέστατον μεταξὺ τῶν ἀσκούντων τὰ ἐλευθέρια λεγόμενα ἐπαγγέλματα, καί, ἐκ τῶν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, κυρίως μεταξὺ τῶν πλυντριῶν.

Ἡ δηλητηρίασις αὕτη ἐπιδρᾷ ὀλεθρίως ἐπὶ τοῦ στομάχου καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, τὰ συμπτώματα δὲ αὐτῆς ὁμοιάζουσι σφόδρα πρὸς τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν καταχρήσεως: πρῶιναι ἀποχρέμψεις, πόννοι εἰς τὰ ἐπιγαστρικά κοιλώματα, ἀνάχαρτος γλώσσα, καὶ παρατεταμένη ἀνορεξία. Ἡ πρὸς τὴν στερεάν τροφήν ἀποστροφή τὸσον ἐντείνεται, ὥστε οἱ ἀσθενεῖς καταλήγουσιν εἰς τὸ νὰ τρέφονται μόνον διὰ καφέ καὶ δι' ἄρτου βρεγμένου ἐντὸς αὐτοῦ.

Συνεπεῖρ τούτου ἡ ἀπορρόφησις τοῦ δηλητηρίου αὐξάνει καὶ ἡ δηλητηρίασις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὀξύνεται. Ἐπέρχονται ναυτιᾶσις, ἔμετοι, ἐρυγαὶ πολλάκις ὀδυνηραί. Οἱ πάσχοντες καθίστανται ἰσχνότατοι. Ἐνίστη παρατηρεῖται καὶ βραδύτης τῶν σφυγμῶν.

Ὁ ὕπνος ἐξαφανίζεται, δὲν ἔρχεται δὲ ἡ συνδυεμένος διὰ τρομακτικῶν ὀνειρῶν καὶ ἐφιαλτῶν. Πολλάκις τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω ἄκρα τοῦ σώματος καταλαμβάνονται ὑπὸ τρόμου, ὡς καὶ τὰ χεῖλη καὶ ἡ γλώσσα. Ὡσαύτως ἀλγούσι καὶ οἱ μύες τοῦ μηροῦ καὶ τῶν κνημῶν.

Εὐτυχῶς τὰ φαινόμενα ταῦτα τῆς ἐκ τοῦ καφέ δηλητηρίασεως δὲν εἶνε ἐπίμονα. Μόλις παύση ἡ χρῆσις τοῦ καφέ, ἐξαφανίζονται βαθμηδὸν, πολὺ ταχύτερον ἢ ὅσος χρόνος παρήλθε διὰ τὸ ἐκδηλωθῆαι.

Ἀνευρέσις παλαιοντολογικοῦ μεγαθηρίου.

Τὸ φυσιολογικὸν μουσεῖον τῆς Νέας Ὑόρκης ἐπλουτίσθη διὰ σκελετοῦ ζώου, τὸν ὁποῖον πάντες

οἱ τοῦ νέου κόσμου ἐπιστήμονες κρίνουσιν ὡς ἐν ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων ἀποκτημάτων τῆς παλαιοντολογικῆς ἐπιστήμης.

Εἶνε ὁ σκελετὸς ἀπειρομεγέθους ζώου ὁμοιάζοντος πρὸς γιγαντώδη καγκουροῦ.

Ὁ καθηγητὴς Ὁσβὸρν ἀφιέρωσε πλέον τοῦ ἕξαμήνου εἰς τὴν συναρμογὴν τοῦ προϊστορικοῦ τούτου τέρατος. Τὰ μικρότερα τῶν ὀστέων του ἐκτείνονται εἰς τριάκοντα ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου, καὶ τὰ μεγαλύτερα, εἶνε δύο μέτρων περίπου.

Τέλος ἡ οὐρά του ἐκτείνεται εἰς μῆκος ὄχι ὀλιγώτερον τῶν τεσσάρων μέτρων, ἐξ οὗ λαμβάνομεν ἰδέαν τινὰ τοῦ ἀναστήματος τοῦ θηρίου.

Ἡ ἀνάγνωσις καὶ οἱ ὀφθαλμοί.

Ἐν τῇ Ἀγγλικῇ «Ψυχολογικῇ Ἐπιθεωρήσει» δύο ἐπιστήμονες, ὁ Κρίφφικ καὶ ὁ Φράντς, ἐδημοσίωσαν πραγματεῖαν περὶ τῆς κοπώσεως τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς προξενουμένης ὑπὸ τῆς ἀναγνώσεως.

Τὸ συμπέρασμα τῆς πραγματείας ταύτης εἶνε ὅτι ὁ σπουδαιότατος παράγων τῆς κοπώσεως ταύτης εἶνε τὸ μέγεθος τῶν τυπογραφικῶν χαρακτήρων ὅσο μικρότερα εἶνε τὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα τόσο μεγαλύτερα εἶνε, τόσο αὐξάνει, καὶ ταχύτατα μάλιστα, ἡ ἐνόχλησις τῶν ὀφθαλμῶν. Τὸ πάχος τῶν τυπογραφικῶν χαρακτήρων δὲν πρέπει νὰ εἶνε μικρότερον τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος χιλιοστομέτρου.

Τῶν χαρακτήρων τὸ σχῆμα ἔχει ἥττονα σημασίαν τοῦ μεγέθους αὐτῶν. Καλὸν εἶνε μεταξὺ τῶν γραμμῶν νὰ ἀφίνωνται πλατύτερα τοῦ συνήθους διάστημα.

Ὁ φωτισμὸς, κατὰ τοὺς ἐν λόγῳ ἐπιστήμονας, εἶτι ὀλιγώτερον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς κοπώσεως τῶν ὀφθαλμῶν, τοῦλάχιστον διαρκούσης τῆς ἡμέρας. Ἐν τούτοις ἀμυδρὸς φωτισμὸς δύναται νὰ γίνῃ ἀφορμὴ ἐνοχλήσεως βαρυτέρας τῆς ἐπερχομένης ἐκ τῆς μικρότητος τῶν χαρακτήρων. Προκειμένου τέλος περὶ τοῦ τεχνητοῦ φωτισμοῦ, προτιμητέον τὸ λευκὸν φῶς τοῦ κιτρίνου.

Ποῖος ὁ καλλίτερος ὕπνος.

Ἐν ἀπὸ τὰ πρόσφατα ἄρθρα τοῦ πασιγνώστου δημοσιογράφου Σαρσαί εἶχεν ὡς θέμα τὴν τέχνην τοῦ κοιμᾶσθαι.

Ὁ Σαρσαί ὑπεστήριξεν ὅτι διὰ τὸ κοιμᾶσθαι τις καλῶς ἀρκεῖ νὰ ἐκλέγῃ καλὴν θέσιν ἢ καλλίτερα δὲ πρὸς ὕπνον θέσις εἶνε τὸ νὰ κοιμᾶται τις πρηνῆς, ἐξαπλώνων τὰς κνήμας του ὡς δύναται ἐλευθερώτερον.

Ἡ θέσις αὕτη ἦτο ἐν χρήσει, γράφει ὁ Σαρσαί, εἰς τὸν καλὸν παλαιὸν καιρὸν· οἱ σύγχρονοι τὴν ἀπέμαθον· ἀλλ' αὐτὸς ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν διατηρῇ. Ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ «πρηνῆδον» οὗτος ὕπνος ἀσθεῖ ὀφέλιμον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πασχόντων ἐκ στηθικοῦ κατάρρου καὶ ἐξ ἀσθματος. Ὁ Σαρσαί, χωρὶς νὰ πάσχη τι τῶν ἀνωτέρω, αἰσθάνεται ἄφατον τέρψιν, κατακλινόμενος κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον.